

ΠΛΑΤΑΝΟΣ ΕΥΣΚΙΟΦΥΛΛΟΣ

ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΜΗΝΑ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗ

* * *

PLATANOS EFSKIOFYLLOS

IN HONOUR TO PROFESSOR
MINAS AL. ALEXIADIS

DEMOCRITUS UNIVERSITY OF THRACE
SCHOOL OF CLASSICS AND HUMANITIES
DEPARTMENT OF HISTORY AND ETHNOLOGY
LABORATORY OF FOLKLORE AND SOCIAL ANTHROPOLOGY

3 – Studies in Folklore and Social Anthropology – 3

PLATANOS EFSKIOFYLLOS

**IN HONOUR OF PROFESSOR
MINAS AL. ALEXIADIS**

M. G. VARVOUNIS & M. G. SERGIS
(editors)

PUBLISHING HOUSE K. & M. ANT. STAMOULIS
THESSALONIKI

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
3 – Μελέτες Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας – 3

ΠΛΑΤΑΝΟΣ ΕΥΣΚΙΟΦΥΛΛΟΣ

**ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΜΗΝΑ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗ**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ & Μ. Γ. ΣΕΡΓΗΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Κ. & Μ. ΑΝΤ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ & Μ. Γ. ΣΕΡΓΗΣ
(Επιμέλεια)
ΠΛΑΤΑΝΟΣ ΕΥΣΚΙΟΦΥΛΛΟΣ
Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μηνά Αλ. Αλεξιάδη

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Κ. & Μ. ΑΝΤ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ
Π. Π. Γερμανού – Ιω. Μιχαήλ 2
546 22 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Τηλ. 2310-264.748
2310-900.777
69.46.461.460
email: anstamoulis@hotmail.com
www.stamoulisant.gr

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2018

ISBN 978-618-5306-27-4

Όλα τα δικαιώματα μετάφρασης, αναπαραγωγής και προσαρμογής κατοχυρωμένα
για όλες τις χώρες του κόσμου.

Copyright © by ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Κ. & Μ. ΑΝΤ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ, 2018.

All rights reserved

Ο Καθηγητής ΜΗΝΑΣ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η σύνταξη και δημοσίευση τιμητικών τόμων, με μελέτες μαθητών, συναδέλφων και φίλων του τιμωμένου, για ευδοκίμως υπηρετήσαντες την επιστήμη καθηγητές αποτελεί παλαιά ακαδημαϊκή παράδοση. Ακολουθώντας την παράδοση αυτή, ξεκινήσαμε την προσπάθεια της σύνταξης και έκδοσης τιμητικού τόμου για τον Ομότιμο Καθηγητή Λαογραφίας κ. Μηνά Αλ. Αλεξιάδη, ήδη από τις αρχές του 2016. Στο πρώτο κάλεσμά μας, η ανταπόκριση υπήρξε ενθουσιώδης, γεγονός που αντικατοπτρίζει την απήχηση του τιμωμένου καθηγητή στον λαογραφικό και στον επιστημονικό ευρύτερα χώρο, εντός και εκτός Ελλάδος. Είναι απολύτως χαρακτηριστικό ότι αρκετοί ήταν εκείνοι που, πληροφορούμενοι την έκδοση του τόμου, έσπευσαν να επικοινωνήσουν μαζί μας, ζητώντας να πάρουν μέρος με μελέτη τους. Είναι ασφαλώς αυτό αποτέλεσμα όχι μόνο της επιστημοσύνης, αλλά και της έμφυτης ευγένειας του τιμωμένου, ο οποίος, πάντοτε προσηνής και φιλικός, δεν αρνήθηκε σε καμία περίπτωση τη βοήθεια που θα μπορούσε να προσφέρει, στα πολλά και παραγωγικά χρόνια της σταδιοδρομίας του.

Τα σχετικά με τη ζωή και το έργο του παρατίθενται βεβαίως στη συνέχεια, αξίζει όμως να σημειώσουμε εδώ ότι ο Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης είναι για όλους όσοι έχουν το προνόμιο να τον γνωρίζουν πρόσωπο αγαπητό και σεβαστό, και αυτό απεικονίζεται στις σελίδες του μετά χείρας τόμου.

Ευχαριστούμε θερμά όλους τους συνεργάτες του τόμου αυτού, και ιδιαιτέρως την κ. Νάντια Μαχά-Μπιζούμη, Δρα Λ., η οποία ανέλαβε το βάρος της γραμματειακής υποστήριξης, και, όπως πάντα, το έφερε εις πέρας με τρόπο άψογο. Ευχαριστούμε επίσης τον εκδοτικό οίκο Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη της Θεσσαλονίκης, για τη συνεργασία μας και το άψογο, ως συνήθως, εκδοτικό αποτέλεσμα, αλλά και τους χορηγούς μας ανωνύμους και επωνύμους, καθώς χωρίς την έμπρακτη βοήθειά τους δεν θα μπορούσαμε να ολοκληρώσουμε το έργο μας.

Ευχόμαστε στον τιμώμενο Ομότιμο Καθηγητή Μηνά Αλ. Αλεξιάδη έτη πολλά, ευφρόσυνα, αίσια, υγιεινά, παραγωγικά και δημιουργικά, ώστε να συνεχίζει επί μακρόν την ερευνητική, συγγραφική και διδακτική δραστηριότητά του, πλουτίζοντας την ελληνική λαογραφική βιβλιογραφία, καταρτίζοντας νέους ερευνητές της λαογραφίας και παραδειγματίζοντας όλους μας με την καθημερινή κοινωνική και επιστημονική πράξη και πρακτική του.

Τέλος, καθιστούμε σαφές ότι στις μελέτες που περιλαμβάνονται στον τόμο αυτό ακολουθήθηκε το σύστημα βιβλιογραφικών παραπομπών και το ορθογραφικό σύστημα που επέλεξε ο κάθε συγγραφέας.

Μ. Γ. Β. & Μ. Γ. Σ.

INTRODUCTORY NOTE

The redaction and publication of honorary volumes for professors who have well served their discipline constitutes an old tradition in academia. Abiding by this tradition, we initiated the redaction and publication of an honorary volume for the professor emeritus of Folklore Dr Minas Al. Alexiades in early 2016. Our first call was welcomed with great enthusiasm by his students, colleagues and friends, a fact that reflects the honoured professor's appeal to the folklore and wider scientific world within and without the greek borders. It is quite characteristic that a good number of interested to participate people contacted us as soon as they were informed about this endeavor. This fact surely derives not only from the professor's high scientific standards but also from the innate nobility that characterizes the honoured professor, who has always been amiable and friendly and has never refused to offer his help during his long, creative career.

His biographical and work information are provided in this volume but at this point it is worth mentioning that Minas Al. Alexiades is a well-respected and beloved person to all those who had the privilege to meet him and this is reflected in the pages of this volume.

We cordially thank all the participants of this volume and Dr Maha – Mbizoumi Nantia in particular, who has successfully undertaken the secretarial load of this work. Special thanks go to the Publishing House K. & M. Ant. Stamouli in Thessaloniki for the cooperation and the brilliant final product and the anonymous and eponymous sponsors who allowed the completion of this volume.

We would like to wish to the honoured emeritus professor Minas Al. Alexiades to enjoy a long, happy, healthy, productive and creative life hereon keeping on his research, writing and teaching activities enriching the greek folklore literature, educating new researchers and being a model for us all with his everyday social and scientific praxis.

M. G. Varvounis & M. G. Sergis

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	7
INTRODUCTORY NOTE	8
ΜΑΝΟΛΗΣ Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, ΜΗΝΑΣ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	13
- ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΜΗΝΑ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗ (1962-2017)	21
- ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ - ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ	53
ΕΥΡΥΔΙΚΗ ΑΝΤΖΟΥΛΑΤΟΥ-ΡΕΤΣΙΛΑ, Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΣΥΝΕΧΕΙΑΣ	57
EUSEBI AYENSA, ΕΝΑ ΔΗΜΩΔΕΣ ΚΑΤΑΛΛΑΝΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	67
ΜΑΝΟΛΗΣ Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, ΕΤΕΡΟΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΑΠΟΔΗΜΩΝ ΣΑΜΙΩΝ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	85
ΣΤΕΛΛΑ ΒΑΤΟΥΓΙΟΥ, Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ ΩΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	97
GORĐANA BLAGOJEVIC, ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟ-ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΕΡΒΙΑ ΚΑΙ Ο ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΟΥ ΣΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ	119
ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΟΖΙΚΑΣ, Ο ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ	125
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΓΑΛΑΝΑΚΗ, ΑΝΙΧΝΕΥΟΝΤΑΣ ΤΗ ΜΟΝΑΞΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	137
ΒΑΣΙΛΗΣ Ι. ΓΕΡΓΑΤΣΟΥΛΗΣ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΣΤΟΜΑ ΚΑΡΠΑΘΙΑΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ	157
MARIA GASOUKA, ALBANIAN FEMALE MEMORIES IN THE REGION OF ATTICA: UNDERSTANDING THE RELATIONSHIPS AND DIFFERENCES BETWEEN GENDERS THROUGH THE DRESSING OF THE ARVANITIC SOCIETY	181
ΑΝΝΑ-ΙΩΑΝΝΑ ΓΟΥΝΗ-ΜΠΑΔΙΕΡΙΤΑΚΗ, Η ΠΙΘΑΝΗ ΤΑΥΤΙΣΗ ΜΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΣΕ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟΥ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΜΕ ΤΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΒΡΕΤΑΝΟΥ ΦΙΛΕΛΛΗΝΑ ΠΟΙΗΤΗ ΛΟΡΔΟΥ ΒΥΡΩΝΟΣ	197
ΡΕΝΑΤΑ ΔΑΛΙΑΝΟΥΔΗ, ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ 'ΕΘΝΙΚΩΝ' ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ. ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟ ΚΑΤΑΡΑΜΕΝΟ ΦΙΔΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΟΡΟΔΡΑΜΑΤΟΣ ΣΕ ΜΟΥΣΙΚΗ ΜΑΝΟΥ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ	209

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, ΚΡΙΣΗ, ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	231
ΝΑΘΑΝΑΗΛ-ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΔΙΑΚΟΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΚΑΡΠΑΘΙΟΣ ΣΤΗ ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ	247
TUDOR DINU, Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΠΟΤΩΝ (ΜΠΟΖΑ, ΣΑΛΕΠΙ, ΣΕΡΜΠΕΤΙ, ΡΑΚΗ) ΣΤΟ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙ ΤΩΝ ΦΑΝΑΡΙΩΤΩΝ (1716-1821)	255
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Ν. ΔΟΥΛΑΒΕΡΑΣ, Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΟΜΟΡΦΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΣΧΗΜΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΟ ΛΟΓΟ	263
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΛΟΓΟΤΥΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΟΙΝΑ ΣΤΟΝ «ΑΡΜΟΥΡΗ» ΤΩΝ ΧΦ. Ρ ΚΑΙ Σ ΚΑΙ ΣΕ ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ ΤΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΛΥΜΠΟ ΚΑΡΠΑΘΟΥ	287
ΡΕΑ ΚΑΚΑΜΠΟΥΡΑ, ΑΠΟ ΤΟ ΧΩΡΟ ΣΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ: ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΤΑ ΑΓΝΑΝΤΑ»	309
GEORGE KANARAKIS, A CROSS-CULTURAL JOURNEY: GREEK AUSTRALIANS AND INDIGENOUS AUSTRALIANS IN CONTACT	333
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ξ. ΚΑΡΠΟΥΖΗΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ	355
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΤΣΑΔΩΡΟΣ, ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΜΥΘΟΙ ΖΩΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΡΚΑ	377
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Θ. ΚΑΤΣΑΡΗΣ, Η ΑΝΤΙΔΙΚΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΝΤΟΥ – ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΠΟΛΙΤΗ. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΟΡΑΤΕΣ ΚΑΙ ΑΔΗΛΕΣ ΟΨΕΙΣ ΜΙΑΣ ΠΟΛΥΜΟΡΦΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ	387
ΚΑΣΣΙΑΝΗ-ΜΑΡΙΑ ΚΟΝΤΑΞΗ, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΣΤΙΚΗ ΜΑΓΕΙΑ: ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ ΣΕ CAFÉ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ	399
ΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜ. ΚΟΝΤΑΞΗΣ, ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΟΥΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ	413
ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΚΟΥΖΑΣ, ΑΠΟ ΤΟ ΑΙΝΙΓΜΑ ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟΛΕΞΟ: Η ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΕΝΟΣ ΕΙΔΟΥΣ ΤΟΥ ΕΝΤΕΧΝΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΛΟΓΟΥ	423
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Κ. ΚΟΥΡΚΟΥΜΕΛΗΣ, Η «GIOSTRA» ΣΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ: «ΟΠΩΣ ΑΓΓΝΙΣΘΩΣΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΕΘΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΤΗΣ ΙΠΠΗΛΑΣΙΑΣ ΝΟΜΟΥΣ»	453
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ, ΑΔΑΜ ΑΘΟΥΣΑΚΗΣ: ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΑ, ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	463
STEFAN LINDINGER, «...καὶ Κάρπαθος ἡνεμόεσσα...». EINIGE ANMERKUNGEN ZU DEUTSCHEN ÜBERTRAGUNGEN DES HYMNUS AUF APOLLON	471
ANNA ΛΥΔΑΚΗ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΧΟΡΕΥΤΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ	485
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΜΑΛΑΦΑΝΤΗΣ, Η ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟ	

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ.....	499
ΝΑΝΤΙΑ ΜΑΧΑ-ΜΠΙΖΟΥΜΗ, ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΒΑΤΑ. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΕΝΔΥΜΑΤΟΣ ΩΣ ΜΕΣΟΥ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΣΕ ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ	511
ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ, Ο ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ ΩΣ ΛΑΟΓΡΑΦΟΣ	533
π. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ (ΕΝΑ ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΜΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΚΑΙ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ)	543
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΝΑΣ, ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ	551
WOLFGANG MIEDER, "TO BE (ALL) GREEK TO SOMEONE": ORIGIN, HISTORY, AND MEANING OF AN ENGLISH PROVERBIAL EXPRESSION	573
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΑΜΠΟΥΝΗΣ, ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΙΑΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ.....	593
ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΕΥΑΓΓ. ΠΑΠΑΚΥΠΑΡΙΣΣΗΣ, Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΜΙΑΣ ΑΓΓΛΙ(ΚΑΝΙ)ΚΗΣ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΤΑΛΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ. Η ΘΕΣΗ (1941) ΤΟΥ R. M. DAWKINS.....	605
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Π. ΠΕΡΣΕΛΗΣ, Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	621
ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ GENDER STUDIES. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΑΝΤΡΟΓΥΝΑΙΚΑΣ.....	629
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΛ. ΡΑΠΤΗΣ, ΑΡΧΑΙΑ ΜΥΘΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΕ ΝΕΟΤΕΡΕΣ ΛΑΪΚΕΣ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ. ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΜΥΘΩΝ ΤΟΥ ΚΥΚΛΩΠΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΑ	639
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Α. ΡΗΓΑΤΟΣ, ΔΙΠΛΑ, ΤΡΙΠΛΑ ΚΑΙ ΣΠΑΝΙΑ ΒΑΠΤΙΣΤΙΚΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	655
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΣΑΧΙΝΙΔΗΣ, ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΧΟΡΟΣΤΑΣΙ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΜΗΝΑ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗ	669
ΜΑΝΟΛΗΣ Γ. ΣΕΡΓΗΣ, ΑΥΤΟΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ (ΑΥΤΟΕΘΝΟΓΡΑΦΗΥ).....	675
† ΣΠΥΡΟΣ ΤΟΥΛΙΑΤΟΣ, Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	697
ΑΛΕΚΟΣ Ε. ΦΛΩΡΑΚΗΣ, ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΧΘΡΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΟΜΕΣ ΣΤΗΝ ΤΗΝΟ	707
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗΣ, Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΛΙΟΥΔΑΚΗ ΚΑΙ Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ.....	735
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΕΤΗΡΙΚΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΑΕΙΦΟΡΙΑ: ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΕΣ ΜΥΗΣΗΣ ΕΦΗΒΩΝ ΣΤΟΝ ΕΟΡΤΑΣΜΟ ΤΩΝ ΘΕΟΦΑΝΙΩΝ ΣΤΟ ΤΑΡΠΟΝ ΣΠΡΙΝΓΚΣ ΤΗΣ ΦΛΟΡΙΝΤΑ, Η.Π.Α.	749

ΜΑΝΟΛΗΣ Γ. ΣΕΡΓΗΣ
Καθηγητής Λαογραφίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

ΑΥΤΟΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ (ΑΥΤΟΕΘΗΝΟΓΡΑΦΥ)

1. Εισαγωγικά

Η «κρίση εμπιστοσύνης» που δημιούργησε ο μεταμοντερνισμός κατά τη δεκαετία του 1980 όσον αφορά στην επιστημονική έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες προκάλεσε την εισαγωγή νέων προτάσεων, για πιο εστιασμένες στο «άτομο» ερευνητικές μεθόδους και έδωσε αφορμές στους ερευνητές να προβληματισθούν εκ νέου για την επιστημονική έρευνα¹. Συγκεκριμένα, οι μεταμοντέρνοι ερευνητές πιστεύουν ότι οι μέθοδοι και οι προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται σε αυτήν είναι (τελικά) αδιάρρηκτα δεμένες με τις αξίες, την υποκειμενικότητα, τα ιδεολογικά φίλτρα του προσώπου που την αναλαμβάνει. Κάθε προσπάθεια να επιτευχθεί η κατ' αυτούς *αντικειμενικότητα* οδηγεί στο τι επιλέγει να περιγράψει και στο πώς επιλέγει να το περιγράψει ο κάθε ερευνητής. Η συζητούμενη εδώ Αυτοεθνογραφία (Autoethnography) εμφανίστηκε ως ανάγκη «... να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στον τρόπο με τον οποίο ο εθνογράφος διαδρά (interacts) με την υπό διερεύνηση κουλτούρα»² και επέτεινε την κριτική στον ισχύοντα μέχρι πρόσφατα «κανόνα» για το τι είναι έρευνα και το πώς αυτή πρέπει να διεξάγεται. Θεωρώ γνωστό ότι οι παραδοσιακές επιστημονικές προσεγγίσεις απαιτούν οι ερευνητές να ελαχιστοποιούν τον εαυτό τους, αφού τον θεωρούν ως έναν «επικίνδυνο παρείσακτο», γι' αυτό καταβάλλουν προσπάθεια να τον υπερβούν, να τον αρ-

1. Carol Ellis, Arthurur Bochner, «Autoethnography, personal narrative, reflexivity», στο N. K. Denzin, Yonna S. Lincoln (eds), *Handbook of qualitative research*, Sage, Thousand Oaks, CA 2000², 733-768. Ανασκόπηση της πορείας της ερευνητικής προσέγγισης στις κοινωνικές επιστήμες βλ. ενδεικτικά στα Γ. Τσιώλης, *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*, Κριτική, Αθήνα 2006· Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού, *Ανθρωπολογική θεωρία και εθνογραφία. Σύγχρονες τάσεις*, Πατάκης, Αθήνα 2011· Άννα Λυδάκη, *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*, Καστανιώτης 2012². Ανδρομάχη Οικονόμου, «Επιτόπια εθνογραφική έρευνα στους Αρβανίτες της Αττικο-Βοιωτίας. Ζητήματα εντοπιότητας και αυτοαναφορικότητας», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 31-32 (2016), 207-223, όπου παρατίθενται σχετικές προγενέστερες «βασικές» εργασίες.

2. N. L. Holt, «Representation, legitimation and Autoethnography: An autoethnographic writing story», *International Journal of Qualitative Methods* 2 (2003), 18.

νηθούν εν τέλει, στο πλαίσιο της γνωστής *απο-οικείωσης*³ κατά την ερευνητική διαδικασία. Αντίθετα, οι αυτοεθνογράφοι (autoethnographers) τείνουν να απορρίπτουν την αντίληψη της κοινωνικής έρευνας ως αντικειμενικής και ουδέτερης γνώσης, όπου δεν υπάρχει χώρος για αυτο-ανάλυση και συμμετοχή στην ερευνητική διαδικασία του ερευνητή⁴.

Η Autoethnography είναι μια προκλητική *ποιοτική ερευνητική μέθοδος* που αναδύεται (στα τέλη της δεκαετίας του 1970) από την μεταμοντέρνα «φιλοσοφία» για την έρευνα, στην οποία (όπως προαναφέρθηκε) η κυριαρχία της παραδοσιακής επιστήμης και έρευνας τίθενται υπό αμφισβήτηση και νομιμοποιούνται πολλοί τρόποι για την προσέγγιση ή και την κατάκτηση της αλήθειας. Είναι μια μέθοδος που δίνει βήμα στην *προσωπική εμπειρία*, ώστε να προχωρήσει η κοινωνιολογική κατανόηση (understanding)⁵. επιτρέπει στον συγγραφέα να γράψει σε προσωπικό ύφος και (στηριζόμενος στην εμπειρία του) να *επεκτείνει* την κατανόηση του κοινωνικού φαινομένου ή της κουλτούρας που επιλέγει να πραγματευθεί⁶. του επιτρέπει να χρησιμοποιεί τον εαυτόν του ως «αντικείμενο έρευνας / αναζήτησης», τον θέτει στο *επίκεντρο* της ερευνητικής διαδικασίας, τον μετατρέπει δηλαδή από εξωτερικό παρατηρητή σε *άμεσα εμπλεκόμενο* στην έρευνα.

Ειδικότερα, η Αυτοεθνογραφία χρησιμοποιείται για να αναλύσει τις ζωές των ανθρώπων, ένα εργαλείο που οι Ellis και Bochner ορίζουν ως «... ένα αυτοβιογραφικό είδος (genre) γραφής που παραθέτει διάφορες στρωματώσεις συνείδησης, ενώνοντας το προσωπικό με το πολιτιστικό»⁷. «Χρησιμοποίησα την Αυτοεθνογραφία», γράφει η Mariza Méndez, «για να διερευνήσω τις δικές μου προσωπικές εμπειρίες πάνω στο θέμα της έρευνάς μου πριν το διερευνήσω με τα υποκείμενα της έρευνάς μου (...). Παρ' όλο που (...) ως ερευνητική μέθοδος ήταν άγνωστη και δύσκολη για μένα, απεδείχθη εξαιρετικά χρήσιμη, αφού αυτό το στάδιο της έρευνάς μου επέτρεψε αργότερα να ερ-

3. Για τον όρο βλ. ενδεικτικά G. Marcus, M. J. Fischer, *Anthropology as cultural critique: An experimental moment in the human sciences*. Chicago - London 1986, 137· Ευ. Αυδίκος, *Χάλασε το χωριό μας χάλασε. Ιστορίες περί ακμής και πτώσης στη Λευκίμη του Έβρου*, Πολύκεντρο Δήμου Τυχερού, Αλεξανδρούπολη 2002, 29· P. Bouvier, *Κοινωνιο-ανθρωπολογία*, μετάφρ. Ξ. Τσελέντη, Μεταίχιμο, Αθήνα 2003, 88-90· Μ. Γ. Σέργης, «Με τους Πακιστανούς στα χωράφια και τις Βουλγάρες στο σπίτι για τη φροντίδα υπερηλίκων: Άτυπη εργασία και διανθρώπινες σχέσεις σε μια αγροτική ναξιακή κοινότητα...», *Ναξιακά* 1/2011, 192.

4. Faith Wambura Ngunjiri, Kathy-Ann C. Hernandez, Heewon Chang, «Living Autoethnography: Connecting life and research», *Journal of Research Practice*, 6: 1 (2010), article E1, 2.

5. Sarah Wall, «Easier Said than Done: Writing an Autoethnography», *International Journal of Qualitative Methods*, 7: 1 (2008), 39· A. Sparkes, «Autoethnography and narratives of self: Reflections on criteria in action», *Sociology of Sport Journal* 17 (2000), 21. Ολόκληρο το άρθρο στις σελ. 21-43.

6. Mariza Méndez, «Autoethnography as a research method: Advantages, limitations and criticisms», *Colombian Applied Linguistics*, 15: 2 (2013), 280.

7. Carol Ellis, Arthtur Bochner, «Autoethnography, personal narrative, reflexivity», στο N. K. Denzin, Yonna S. Lincoln (eds), *Handbook of qualitative research*, ό.π., 739.

μηνεύσω τις εμπειρίες των συμμετεχόντων στην έρευνά μου υποκειμένων»⁸.

Με δεδομένη την πρόθεσή της να αναγνωρίσει την άρρηκτη σχέση μεταξύ του προσωπικού και του πολιτιστικού και να δημιουργηθεί ένας χώρος για τις μη παραδοσιακές μορφές έρευνας και έκφρασης, η Αυτοεθνογραφία παρακινεί τους ερευνητές να «χρησιμοποιήσουν την **αυτο-παρατήρηση** (ως μέρος της μελετώμενης κατάστασης) για **αυτο-ενδοσκόπηση, αυτοανακάλυψη, αυτοαποκάλυψη**, για μια **αυτο-εθνογραφία** που θα βασίζεται στα δεδομένα του εαυτού του ερευνητή και σε αυτά της μελετώμενης κατάστασης, νομιμοποιώντας δηλαδή «την εκ των έσω και περί το θέμα εστίαση»⁹. Κατά την (ειδική επί του θέματος) Carol Ellis, ένας κοινωνικός επιστήμονας που έχει βιώσει μια εμπειρία και έχει αναπάντητα σχετικά ερωτήματα μπορεί να χρησιμοποιήσει την ενδοσκόπηση ως πηγή δεδομένων και, οικειοποιούμενος *αποδεκτές πρακτικές της έρευνας πεδίου*, να συμπληρώσει την εργασία του¹⁰. Η Kristen C. Blinne (π.χ.) στην ερωτική της αυτοεθνογραφία περιγράφει μια προσωπική εμπειρία αυνανισμού¹¹ και βεβαιώνει ότι μέσω της Αυτοεθνογραφίας το γράψιμό της αποκαλύπτει τον εαυτόν της: «Προσπαθώ να βγάλω νόημα για τον κόσμο μου, να καταλάβω τα πάθη μου, τους πόθους μου, τις ανασφάλειες και αμφιβολίες μου»· αλλά και τον επεκτείνει, τον απλώνει στην κοινωνία: «Είναι μια ευκαιρία να ενωθώ με άλλους πέρα από τα φυσικά μου όρια», σημειώνει χαρακτηριστικά¹².

Η Αυτοεθνογραφία, λοιπόν, διευρύνει τον φακό της μελέτης του κόσμου, αποφεύγει τους άκαμπτους ορισμούς για το τι συνιστά *ουσιαστική και χρήσιμη έρευνα*. Ειδικότερα, οι οπαδοί της θέλησαν να εστιάσουν στο πώς θα παρήγαν μια μεστή νοήματος, προσιτή και υποβλητική έρευνα που θα βασίζεται στην προσωπική εμπειρία και θα ευαισθητοποιήσει τους αναγνώστες στα ζητήματα της πολιτικής ταυτότητας, σε σιωπηλές εμπειρίες και σε μορφές αναπαράστασης που *ενισχύουν την ικανότητά μας να συμπάσχουμε με τους ανθρώπους*¹³. Οι αυτοβιογραφούμενοι γνωρίζουν και *αναγνωρίζουν / αποδέχονται* (= δεν εθελotuφλούν μπροστά στο πανθομολογούμενο) ότι η προσωπική εμπειρία επηρεάζει την ερευνητική διαδικασία, και ότι αυτή δεν μπορεί να διεξαχθεί ουδέτερα, απρόσωπα και αντικειμενικά¹⁴, όπως προαναφέρθηκε. Κατά τον Bourdieu δεν υπάρχει απόλυτη αντικειμενικότητα από την στιγμή που ο ερευνητής ως υποκείμενο (as subject) δομεί «αντικειμενικότητα»¹⁵. Στο ίδιο πνεύμα, εύστοχα οι

8. Mariza Méndez, ό.π., 280.

9. Carol Ellis, «Sociological introspection and emotional experience», *Symbolic Interaction*, 14: 1 (1991), 30.

10. Carol Ellis, ό.π.

11. Kristen C. Blinne, «Auto (erotic) ethnography», *Sexualities*, 15: 8 (2012), 959.

12. Kristen C. Blinne, ό.π., 958, 962. Πρβλ. B. Dodson, *Sex for one. The joy of selfloving*, Three Rivers Press, N. York 1996.

13. Carol Ellis, Arthtur Bochner, «Autoethnography, personal narrative, reflexivity», ό.π.

14. Arthur P. Bochner, «Perspectives on inquiry III: The moral of stories», in Mark L. Knapp, John A. Daly (eds), *Handbook of interpersonal communication*, CA:Sage, Thousand Oaks 2002, 73-101.

15. P. Bourdieu, *Pascalian meditations*, translated by Richard Nice, Stanford University Press,

Denzin και Lincoln δηλώνουν ότι η σύλληψη της αντικειμενικής αλήθειας είναι ακατόρθωτη, μπορούμε όμως να την γνωρίσουμε μέσα από τις *αναπαραστάσεις* της. Άρα, ο πλούτος της Αυτοεθνογραφίας βρίσκεται στις πραγματικότητες που αναδύονται *από την διάδραση του εαυτού και των εμπειριών του, που αντικατοπτρίζουν φυσικά το πολιτιστικό και το κοινωνικό περιβάλλον* μέσα στα οποία αυτά τα γεγονότα έλαβαν χώρα. Μέσω αυτής της *αναπαράστασης* επιτυγχάνεται η κατανόηση ενός συγκεκριμένου φαινομένου¹⁶.

Κατά συνέπεια, η Autoethnography είναι μια από τις προσεγγίσεις που αναγνωρίζει και *δέχεται την υποκειμενικότητα, το συναίσθημα και την επιρροή του ερευνητή στην έρευνα*, αντί να «κρύβεται στρουθοκαμηλικά» πίσω από αυτά τα ζητήματα ή να προσποιείται ότι δεν υφίστανται. Με την αυτοεθνογραφική εργασία πολλοί ερευνητές προσπαθούν να συνειδητοποιήσουν πληρέστερα την ιδέα της **αναστοχαστικότητας** (βλ. αμέσως παρακάτω) με την οποία ο ερευνητής μπορεί να γνωρίσει τον ρόλο του και τη σχέση του με την έρευνα, αφού η αυτοεθνογραφική εργασία περιλαμβάνει εν πολλοίς έναν *αναστοχαστικό απολογισμό των εμπειριών του ερευνητή*.

Η Αυτοεθνογραφία είναι μια μορφή **αναστοχασμού** (reflexivity). Ο όρος σημαίνει κατ' ουσίαν τη *στροφή προς την κριτική εξέταση του ίδιου του εαυτού* (self-reflection) και της *γραφτής καταγραφής* (writing¹⁷), που διερευνά την προσωπική εμπειρία του ερευνητή και συνδέει αυτήν την αυτοβιογραφική ιστορία με ευρύτερες πολιτισμικές, πολιτικές και κοινωνικές σημασίες και αντιλήψεις. Με την αυτοεθνογραφική μέθοδο ο ερευνητής αποκομίζει πλούσιες, εκ των έσω, βιωματικές γνώσεις, μέσω της στενής του σχέσης και του συσχετισμού με το υπό μελέτην αντικείμενο. Κατά την Marechal, «είναι μια μορφή ή μέθοδος έρευνας που εμπλέκει την αυτοπαρατήρηση και αναστοχαστική διερεύνηση στο περιβάλλον της εθνογραφικής έρευνας πεδίου και καταγραφής». Η Ellis την ορίζει ως «*έρευνα, γραφή, ιστορία και μέθοδο που συνδέει το αυτοβιογραφικό και το προσωπικό με το πολιτισμικό, το κοινωνικό και το πολιτικό*»¹⁸. Φυσικά, η εστίαση

Stanford, California 2000, 119.

16. N. Denzin, Yonna S. Lincoln, «Introduction: The discipline and practice of qualitative research», στο N. Denzin, Yonna S. Lincoln (eds), *Handbook of qualitative research*, ό.π., 5.

17. Η *γραφή* εδώ ως ένας τρόπος να γνωρίζουμε, να μάθουμε, ως μια μέθοδος έρευνας. Βλ. ενδεικτικά Laurel Richardson, «Writing. A method of inquiry», στο N. K. Denzin, Yonna S. Lincoln (eds), *Handbook of qualitative research*, Sage, ό.π. Βλ. αναλυτικότερα εδώ παρακάτω.

18. Garance Maréchal, «Autoethnography», στο Albert Mills, Gabrielle Purepos, Elden Wiebe (eds), *Encyclopedia of case study research*, v. 2 (2010), 43. Πρβλ. Carolyn Ellis, *The ethnographic I: A methodological novel about autoethnography*, Altamira Press, Walnut Creek 2004, xix· Patrice McClellan, «Race, gender and leadership identity: An autoethnography of reconciliation, International», *Journal of Qualitative Studies in Education* 25: 1 (2012), 89-100.

Ο Ευ. Αυδίκος αναφερόμενος στο λογοτεχνικό πόνημα της Πέπης Ρηγοπούλου, *Θάλαμος ανανήψεως. Μικρά Ασία, Πολυτεχνείο, Κύπρος, μνημόνια* (Ταξιδευτής, Αθήνα 2014) γράφει σχετικά στο προσωπικό blog του: «Η εξιστόρηση των παθών της μετά τα γεγονότα στο Πολυτεχνείο χρησιμοποιούνται ως αφορμή για να μιλήσει για την εξέγερση που κατέληξε στην επιβολή της ακραίας στρατο-

στον εαυτό του ερευνητή δεν γίνεται εν κενώ, αφού πάμπολλοι Άλλοι που ζουν στο κοινωνικό περιβάλλον όπου δρα ο ερευνητής είναι παρόντες στις αυτοεθνογραφικές μελέτες, και αυτό το κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον συνιστά τα θεμέλια της εν λόγω ερευνητικής μεθόδου¹⁹. Με άλλα λόγια, εκτός από την περιγραφή και το κριτικό βλέμμα της εμπειρίας του ερευνητή, μια αυτοεθνογραφική εργασία είναι ταυτόχρονα μια *πολιτιστική πρακτική*.

Παρ' όλο που συνήθως θεωρούμε ότι η *γραπτή καταγραφή* (writing) είναι μια μορφή αφήγησης («telling») των τεκταινομένων στην κοινωνία, είναι ταυτοχρόνως ένας τρόπος «γνωρίζειν» («knowing»), μια μέθοδος ανακάλυψης και ανάλυσης, αφού μορφή και περιεχόμενο είναι αδιαχώριστα²⁰. Συνεπώς, το *γράψιμο* / η *γραφή* συνιστά έναν τρόπο να προσεγγίσουμε τη γνώση, μια μέθοδο έρευνας. Κατά συνέπεια, η συγγραφή προσωπικών ιστοριών *μπορεί να καταστεί θεραπευτικό μέσον για τους ίδιους τους συγγραφείς*, αφού ενίοτε γράφουν για να κατανοούν τους εαυτούς τους και τις εμπειρίες τους. Αυτό είναι όντως ενδιαφέρον, γι' αυτό και το επισημαίνω. Η Kristen C. Blinne, στην αυτοεθνογραφική της εργασία για τον αυνανισμό που προανέφερα, τον παραλληλίζει με το γράψιμο: στην αρχή του γραψίματος φαντασιώνεται για τη διαδικασία της εργασίας, παίζοντας με τις ιδέες, τις θεωρίες, τις ιστορίες και τις μεθόδους, για να διαμορφώσει την ιδέα της. Ισχυρίζεται πειστικά ότι το *γράψιμο* είναι μια διαδικασία που διαμορφώνει και εκφράζει την ταυτότητά της (ποια είναι, τι της αρέσει και πώς παρουσιάζει τον εαυτό της στους άλλους). Αμφότερα, γραφή και αυνανισμός είναι μοναχικές ενασχολήσεις²¹, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά. Στο ίδιο μήκος κύματος κινούμενος, ο R. Atkinson θεωρεί την Αυτοεθνογραφία ως έναν τρόπο μέσω του οποίου μπορούμε να «ξεφορτωθούμε» τα βάρη μας²².

Όσον αφορά στη βασική ποιότητα οποιασδήποτε ερευνητικής προσπάθειας, την εγκυρότητα (validity), η μόλις προαναφερθείσα ερευνήτρια (και όχι μόνον αυτή φυσικά) αμφισβητεί την παραδοσιακή προσέγγιση του ζητήματος. Η Carol Ellis ειδικότερα γράφει: «... *εξετάζω την εγκυρότητα σε σχέση με το τι συμβαίνει στους αναγνώστες, στους συμμετέχοντες στην έρευνα και στους ερευνητές. Για μένα, εγκυρότητα σημαίνει ότι η εργασία μας αναζητεί την αληθοφάνεια, προκαλεί στον αναγνώστη το αίσθημα*

κρατικής άποψης, η οποία ευθύνεται για όσα συνέβησαν στην Κύπρο το καλοκαίρι του 1974. Τολμώ δε να ισχυριστώ πως η εκτεταμένη αφήγηση των περιπετειών της στον θάλαμο ανανήψεως, στα χειρουργεία και στα νοσοκομεία είναι μια υποδειγματική *ιατρική αυτοεθνογραφία*. Η επιμονή στις ψυχολογικές διακυμάνσεις, στις λεπτομέρειες των τραυμάτων της γίνεται η αφορμή να μετακινείται από το προσωπικό στο συλλογικό και τ' αντίστροφο».

19. Faith Wambura Ngunjiri, Kathy-Ann C. Hernandez, Heewon Chang, «Living Autoethnography: Connecting life and research», ό.π., 2, 3.

20. L. Richardson, «Writing: A method of inquiry», στο N. Denzin & Y. Lincoln (eds), *Handbook of qualitative research*, ό.π., 516.

21. Kristen C. Blinne, ό.π., 960.

22. R. Atkinson, «The life story interview as a bridge in narrative inquiry», στο D. Jean Clandinin (ed.), *Handbook of narrative inquiry*, Sage, Thousand Oaks, CA 2007.

ότι η εμπειρία που περιγράφεται είναι ζωντανή, πιστευτή και δυνατή. Μπορείς επίσης να κρίνεις την εγκυρότητα από το αν [η εργασία] βοηθά τους αναγνώστες να επικοινωνούν με άλλους διαφορετικούς από τους ίδιους ή αν προσφέρει έναν τρόπο για να βελτιώσει τη ζωή των συμμετεχόντων και των αναγνωστών ή ακόμα και τη δική σας»²³.

2. Πληθώρα ορισμών της Αυτοεθνογραφίας

Η προσπάθεια ορισμού της Αυτοεθνογραφίας είναι μια πρόκληση²⁴, αφού ο όρος δεν μπορεί να περιχαρακωθεί σε μια μέθοδο ή σε μια πρακτική. Σε αυτό συντείνει και το γεγονός ότι οι αυτοεθνογράφοι διαφοροποιούνται ως προς τον βαθμό έμφασής τους στην διήγηση / αφήγηση και / ή ανάλυση / ερμηνεία των αυτοβιογραφικών δεδομένων τους, όπως εύστοχα σχολιάζουν οι Wambura Ngunjiri et al.²⁵. Πράγματι, σύμφωνα και με τους Ellis & Bochner (2000: 740) «οι αυτοεθνογράφοι ποικίλλουν ως προς τον βαθμό έμφασης που αποδίδουν στην ερευνητική διαδικασία (*graphy*), στην υπό διερεύνηση κουλτούρα (*ethno*) και στον εαυτό (*auto*), με αποτέλεσμα διαφορετικά παραδείγματα αυτοεθνογραφικής μελέτης να εμπίπτουν σε διαφορετικό σημείο του συνεχούς μεταξύ αυτών των τριών αξόνων»²⁶. Είναι, επομένως, προφανές ότι υπάρχει **σύγχυση περί την ονοματολογία της**. Επί παραδείγματι, ορισμένοι αυτοεθνογράφοι, όπως ο Sparkes²⁷, γράφουν μια προσωπική αφήγηση χωρίς να αναφέρονται σε αυτήν ως Autoethnography, ενώ άλλοι έχουν υπάγει μια τεράστια ποικιλία από *στυλ γραφής* κάτω από το όνομά της. Υπό την ευρεία της «ομπρέλα» μπορεί να συμπεριληφθούν εκείνες οι μελέτες που έχουν αναφερθεί με άλλους παρόμοιους όρους, όπως: «προσωπικές αφηγήσεις», «βιωμένες εμπειρίες», «κριτική αυτοβιογραφία», «υποβλητικές αφηγήσεις», «αναστοχαστική εθνογραφία», «εθνογραφική αυτοβιογραφία», «αυτοβιογραφική εθνογραφία», «προσωπική κοινωνιολογία»²⁸.

Οι διαφοροποιήσεις των μορφών που μπορεί να λάβει μια αυτοεθνογραφική ερευνητική μελέτη οδήγησαν στην ευρέως αποδεκτή άποψη που υποστηρίζει την ύπαρξη δύο τύπων Αυτοεθνογραφίας: την **Αναλυτική** (*Analytic*) και την **Υποβλητική** (*Evocative*). Στην πρώτη περίπτωση η μελέτη κλίνει περισσότερο προς μια προσπάθεια *επί σκοπώ ερευνητικής ανάλυσης*, στη δεύτερη σε μια πιο «καλλιτεχνική» απόπειρα που στοχεύει στην πρόκληση συναισθημάτων στους αναγνώστες²⁹. Οι Laoura Ellingson &

23. Carolyn Ellis, *The ethnographic I: A methodological novel about autoethnography*, ό.π., 124.

24. Βλ. π.χ. το ειδικό τεύχος του περιοδικού *Journal of Contemporary Ethnography*, 35: 4 (August 2006) ή Norman Denzin, *Interpretive Autoethnography*, Sage Publications, 2014², 20 κ.ε.

25. Faith Wambura Ngunjiri, Kathy-Ann C. Hernandez, Heewon Chang, ό.π., 3.

26. Carol Ellis, A. P. Bochner, «Autoethnography, personal narrative, reflexivity», ό.π., 740.

27. A. C. Sparkes, «Autoethnography and narratives of self: Reflections on criteria in action», ό.π., 21-43.

28. Carol Ellis, A. P. Bochner, «Autoethnography, personal narrative, reflexivity», ό.π., 739-740.

29. Faith Wambura Ngunjiri, Kathy-Ann C. Hernandez, Heewon Chang, ό.π., 3.

Carolyn Ellis³⁰ προσθέτουν, με άλλο κριτήριο, την **Συνεργατική** (*Cooperative*)³¹. Οι δυο πρώτες σχετίζονται με το περιεχόμενο, η άλλη με τον αριθμό των συμμετεχόντων στην έρευνα και την σύνθεση του τελικού δοκιμίου.

Αναλυτικότερα, η *Analytic Autoethnography* εστιάζει στο να αναπτύξει θεωρητικές ερμηνείες ευρύτερων κοινωνικών φαινομένων, ενώ η *Evocative* σε αφηγηματικές αναπαραστάσεις οι οποίες «ανοίγουν» συζητήσεις και προκαλούν (evoke) συναισθηματικές απαντήσεις. Ο Anderson αποδέχεται την παραπάνω διάκριση και επιχειρηματολογεί υπέρ της πρώτης, εφ' όσον ο ερευνητής που την επιλέγει:

1. είναι ένα πλήρες μέλος της ερευνητικής ομάδας ή του διερευνώμενου θέματος
2. είναι αποδεκτός ως τέτοιος σε δημοσιευμένα κείμενα
3. δεσμεύεται να αναπτύξει θεωρητικές ερμηνείες των ευρύτερων κοινωνικών φαινομένων³².

Με βάση αυτά τα χαρακτηριστικά, η *Analytic Autoethnography* στοχεύει σε μια αντικειμενική γραφή και ανάλυση μιας συγκεκριμένης ομάδας, ενώ η *Evocative* εμφανίζει στην ενδοσκόπηση του ερευνητή (πάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα) για να επιτρέψει στους αναγνώστες να συνδεθούν με τα αισθήματα και τις εμπειρίες του³³. Πάντως, φαίνεται πως η δεύτερη κερδίζει έδαφος έναντι της πρώτης στις επιλογές των ερευνητών, επειδή επιτρέπει την (ευκολότερη) σύνδεση με τις ζωές των αναγνωστών³⁴. Η πολωτική πάντως θεώρηση των δύο κατηγοριών και η προσπάθεια να κατηγοριοποιηθεί μια αυτοεθνογραφική εργασία στον ένα ή στον άλλο πόλο φαίνεται ότι σωστά αναθεωρείται προς μια πιο ευέλικτη τοποθέτηση: αυτήν που θεάται τους δύο πόλους συνδεόμενους από ένα συνεχές και κάθε αυτοεθνογραφική εργασία να τοποθετείται σε κάποιο σημείο πάνω σε αυτό, ανάλογα με το είδος της μελέτης και τους στόχους του συγγραφέα της, αφού, όπως ορθά διατείνεται ο Vryan³⁵ (και έγινε φανερό και από την ανωτέρω συζήτηση), «υπάρχουν πολλοί τρόποι που μπορεί να επιτευχθεί η ανάλυση μέσω της μελέτης του εαυτού, και ο όρος Αναλυτική Αυτοεθνογραφία οφείλει να έχει εφαρμογή σε όλες αυτές τις πιθανότητες».

Όσον αφορά στον τρίτο κατά Ellington & Ellis τύπο Αυτοεθνογραφίας, την *Συνεργατική*, είναι η πιο πρόσφατη εξέλιξη της αυτοεθνογραφικής μεθόδου και εμπλέκει τη

30. Laura Ellington & Carolyn Ellis, «Autoethnography as constructionist project» στο J. A. Holstein & J. F. Gubrium (eds), *Handbook of constructionist research*, Guilford Press, New York 2008, 445. Το πλήρες άρθρο στις σσ. 445-466.

31. Για τον όρο «Συνεργατική Αυτοεθνογραφία» βλ. J. Allen-Collinson, J. Hockey, «Runners' Tales: Autoethnography, injury and narrative», *Auto/Biography* 9: 1-2 (2001), 95-106· Judith Lapadat, «Writing our way into shared understanding: Collaborative autobiographical writing in the qualitative methods class», *Qualitative Inquiry* 15 (2009), 955-979.

32. L. Anderson, «Analytic autoethnography», *Journal of Contemporary Ethnography* 35: 4 (2006), 373.

33. Mariza Méndez, ό.π., 281.

34. Mariza Méndez, ό.π., 282.

35. Στο Faith Wambura Ngunjiri, Kathy-Ann C. Hernandez, Heewon Chang, ό.π., 7.

χρήση συνεργατικών προσεγγίσεων στην καταγραφή, στο μοίρασμα και στην ανάλυση ιστοριών προσωπικών εμπειριών. Όπως αποφαινόνται οι Wambura Ngunjiri et al.³⁶, οι οποίες (συν)εργάστηκαν με αυτόν τον τρόπο, η συνεργατική προσέγγιση παρέχει εξ ορισμού μια πλουσιότερη προοπτική τού υπό μελέτην θέματος, αφού το θεώνεται περισσότεροι του ενός επιστήμονες, και δεν χρειάζεται νομίζω να εξηγηθούν περαιτέρω τα προνόμια μιας τέτοιας θέασης. Η συνεργασία αυτή μπορεί να λάβει πολλές μορφές, αφού οι αυτοεθνογράφοι μπορούν να συνεργαστούν σε όλα τα στάδια της έρευνας, ή ατομικά σε κάποια από αυτά και συνεργατικά σε άλλα, συγχρόνως ή σε διαφορετικές χρονικές περιόδους ο καθείς/η κάθε μια, κτλ. Στην πολύ ενδιαφέρουσα καταγραφή της δικής τους εμπειρίας (συνεργατικής αυτοεθνογραφικής μελέτης) οι ανωτέρω ερευνήτριες συμπεραίνουν ότι ήταν μια *διαλογική* εθνογραφική εμπειρία που κατέληξε σε μια μετασχηματιστική διαδικασία, κατά την οποία δημιουργήθηκε *κοινότητα* μεταξύ των ερευνητών και προωθήθηκε η επιστήμη³⁷.

Στη συζήτηση των ορισμών της Αυτοεθνογραφίας η Deborah Reed-Danahay (μεταξύ άλλων ερευνητών) προτείνει επιπλέον τον όρο **Critical Autoethnography** (Κριτική Αυτοεθνογραφία), η οποία δεν ασχολείται μόνον με τον ερευνητή ως άτομο με συναισθηματικές εμπειρίες, αλλά και με την εξέταση του θεσμικού και επαγγελματικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο αυτός αναστρέφεται και λειτουργεί ως άτομο³⁸. *Αυτοτονότως*, θα προσέθετα. Την ορίζει ως ένα είδος γραφής που τοποθετεί τη βιωμένη εμπειρία του συγγραφέα μέσα σε ένα κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Η ίδια περιλαμβάνει στον ορισμό της όχι μόνο αυτοβιογραφικές αφηγήσεις, αλλά αναφέρεται και στην έρευνα που πραγματοποιούν ο *native anthropologist* (ο ανθρωπολόγος που κάνει εθνογραφία εντός της οικείας κοινωνίας), αλλά και άλλοι μη ανθρωπολόγοι, π.χ. κάποιοι λογοτέχνες, οι οποίοι με λογοτεχνική ευαισθησία εθνογραφούν με αντι-κείμενο το δικό τους πολιτιστικό περιβάλλον³⁹.

3. Υλικά και εργαλεία της αυτοεθνογραφικής μεθόδου

Τα εργαλεία και τα υλικά που χρησιμοποιούνται στην αυτοεθνογραφική έρευνα από ό, τι διαφάνηκε μέχρι τώρα έχουν διάφορες μορφές. Εν πρώτοις επισημαίνω ότι δεν εξοβελίζεται η θεωρητική κατάρτιση του ερευνητή και η αντίστοιχη *τεκμηρίωση*. Όταν όμως εκείνος κρίνει πως η υπάρχουσα δεν τον καλύπτει, όπως (π.χ.) την Blinne,

36. Ό.π.

37. Πρβλ. όσα αναφέρουν σχετικά οι Staci Jensen-Hart και D. J. Williams, στο «Blending voices: Autoethnography as a vehicle for critical reflection in social work», *Journal of Teaching in Social Work* 30 (2010), 450-467.

38. Deborah Reed-Danahay, «Anthropologists, education and Autoethnography», *Reviews in Anthropology* 38 (2009), 31 (ολόκληρο το άρθρο στις σσ. 28-47). Για τον όρο και τις σχετικές εργασίες βλ. στο Robin M. Boylorn, Mark P. Orbe (eds), *Critical Autoethnography. Intersecting cultural identities in everyday life*, Left Coast Press, Walnut Creek, CA 2014.

39. Deborah Reed-Danahay, ό.π., 30.

καταφεύγει στον εσώτερο εαυτόν του: «δεν μπορούσα να βρω τον εαυτό μου εκεί (...), επιθυμούσα να βυθιστώ πιο βαθιά σε αυτό το μυστήριο...»⁴⁰.

Στη θεωρητική πλαίσισωση προστίθενται: συνεντεύξεις, συμμετοχική παρατήρηση, ανάλυση ντοκουμέντων και ερευνητικών ημερολογίων, μελέτη του Τύπου, λογοτεχνικά και ποιητικά αποσπάσματα, ο,τιδήποτε θα μπορούσε να βοηθήσει τον ερευνητή στην ανάκληση του παρελθόντος⁴¹ ή του παρόντος. Γνωρίζω ότι έως τώρα οι πηγές δεδομένων των αυτοεθνογράφων ακολούθησαν αυτήν την παράδοση. Π.χ., ο Sparkes άντλησε δεδομένα από ιατρικούς φακέλους, από ημερολόγια και άρθρα εφημερίδων. Η Muncey πρότεινε ως εργαλεία τη χρήση στιγμιότυπων, αντικείμενων / εγγράφων, μεταφορών, ψυχολογικών και λογοτεχνικών διαδρομών ως τεχνικές για τον προβληματισμό και την μετάδοση ενός «μωσαϊκού συναισθημάτων, εμπειριών, συναισθημάτων και συμπεριφορών» που αναπαριστούν το υπό διερεύνηση ζήτημα ολιστικά και με ζωηρό τρόπο⁴². Η Elizabeth Ettore συμβουλευτήκε ημερολόγιο, άρθρα και αποτελέσματα ενός ιατρικού εργαστηρίου⁴³, ο Holt βασίστηκε σε δεδομένα από το αναστοχαστικό του ημερολόγιο, όπως και ο Duncan (e-mails επιπροσθέτως, υπομνήματα και σκίτσα). Όπως γίνεται σαφές, κανείς από αυτούς δεν βασίστηκε αποκλειστικά στη μνήμη του, αφού όλοι επιδιώκουν να διαθέτουν πιο αξιόπιστα «hard data» και όχι μόνον το τι θυμάται κάποιος (μνήμη)⁴⁴. Τα παραπάνω εργαλεία και η «συνέντευξη του εαυτού μας» *διά του* γραψίματος δημιουργούν μια *αυτο-πολιτιστική αντίληψη*, διότι συνδέουν με στέρεο τρόπο το ερευνώμενο θέμα με το κοινωνικο - πολιτισμικό του πλαίσιο.

Η ανάλυση των δεδομένων περιλαμβάνει, τέλος, την **ερμηνεία** εκ μέρους του ερευνητή. Εννοείται βεβαίως ότι οι αυτοεθνογράφοι ενδέχεται να **συγκρίνουν** την προσωπική εμπειρία τους με τα δεδομένα της εθνογραφικής τους έρευνας και να έλθουν σε αντίθεση τελικά με αυτά⁴⁵.

Άρα, **ως μέθοδος**, η αυτοεθνογραφία συνδυάζει τα χαρακτηριστικά της Αυτοβιογραφίας και της Εθνογραφίας. Ο αυτοεθνογράφος, δηλαδή, χρησιμοποιεί αξιωματικές αρχές από την Αυτοβιογραφία και την Εθνογραφία. Συγκεκριμένα, όταν γράφουμε μια αυτοβιογραφία, ο συγγραφέας αναδρομικά και επιλεκτικά γράφει (όπως συμβαίνει με τη μνήμη) για τις εμπειρίες του παρελθόντος, συνήθως χρησιμοποιεί τις εμπειρίες του παρόντος ή γράφει με βάση το παρόν για τις παρελθοντικές του αναμνήσεις, όπως

40. Kristen C. Blinne, «Auto (erotic) ethnography», ό.π., 960.

41. Bud Goodall, *A need to know: The clandestine history of a CIA family*, Left Coast Press, Walnut Creek, CA 2006.

42. T. Muncey, «Doing autoethnography», *International Journal of Qualitative Methods*, 4: 3, Article 5. Retrieved April 7, 2006, στο http://www.ualberta.ca/~iiqm/backissues/4_1/pdf/muncey.pdf, σ. 10.

43. Elizabeth Ettore, «Gender, older female bodies and autoethnography: Finding my feminist voice by telling my illness story», *Women's Studies International Forum* 28 (2005), 535-546.

44. Στο Sarah Wall, ό.π., 44-45.

45. Norman K. Denzin, «Mother and Mickey», *The South Atlantic Quarterly* 105: 2 (2006), 391-395.

συμβαίνει με την εθνογραφία. Είναι γνωστό ότι η **σημασία της μνήμης** στη διαδικασία της εθνογραφίας αναγνωρίστηκε ως σημαντική. Μπορεί πράγματι οι σημειώσεις του μυαλού (μνήμες του πεδίου που ερευνήθηκε) να είναι πιο σημαντικές από τις σημειώσεις πεδίου που καταγράφει ο εθνογράφος. Εξ άλλου οι σημειώσεις πεδίου κρατούνται μόνον και μόνον για να υποβοηθήσουν την μνήμη του ερευνητή και είναι και πιθανόν εκάστοτε να μην συνάδουν με τις σημειώσεις του μυαλού (αναμνήσεις) ή και να τις αλλοιώσουν, καθώς διαβάζονται ξανά και ξανά⁴⁶.

Η Αυτοεθνογραφία βέβαια **διαφέρει** από την Εθνογραφία στο γεγονός ότι αποδέχεται και προβάλλει την *υποκειμενικότητα* του ερευνητή, παρά την περιορίζει, όπως προειπώθηκε. Πράγματι, κατά την Reed-Danahay η Αυτοεθνογραφία είναι ένα μεταμορφωτικό δημιούργημα (δόμημα, κατασκευή, construct)⁴⁷, μια «*κριτική απάντηση στις αποξενωτικές επιπτώσεις που προκαλούν στους ερευνητές και στο κοινό τους οι χωρίς πάθος αφηρημένοι ισχυρισμοί για την αλήθεια, οι οποίοι παράγονται με απόλυτα αντικειμενικού τύπου ερευνητικές πρακτικές και ενδύονται με περιοριστικό επιστημονικό λόγο (discourse)*»⁴⁸.

Εν συνόψει, η Blinne θεωρεί ως στενά συνδεδεμένα όλα τα είδη εθνογραφίας με την Αυτοεθνογραφία, διότι κάθε εθνογραφία «*γίνεται αυτοεθνογραφική, αφού ο εθνογράφος υπάρχει μέσα σε αυτήν αναπόφευκτα με τον ένα ή τον άλλο τρόπο (...), φανερά ή υποδόρια*»⁴⁹. Έχει απόλυτο δίκιο.

4. Η δομή ενός αυτοεθνογραφικού κειμένου. Τα *ethics* της μεθόδου

Δεν υπάρχουν «επίσημοι» κανόνες όσον αφορά στη γραφή των αυτοεθνογραφικών κειμένων, αφού εδώ η **σημασία** έχει σημαντικό ρόλο, και όχι η παραγωγή ενός άκρως ακαδημαϊκού κειμένου⁵⁰. Τα δεδομένα από τη χρήση της ενδοσκόπησης του ερευνητή μπορεί να πάρουν την μορφή ενός ποιήματος, μιας διήγησης ή μιας ιστορίας, γι' αυτό και η δομή ενός αυτοεθνογραφικού κειμένου ποικίλλει, από λογοτεχνικά κείμενα σε πιο ανεπίσημες (informal) διηγήσεις ή ιστορίες, αλλά και πιο «γνώριμες» από την συνήθη μορφή επιστημονικών κειμένων μορφές.

Η Ellis έχει την εξής άποψη, με την οποία συμφωνεί μεγάλη μερίδα οπαδών της μεθόδου: «*Ξεκινώ με την προσωπική μου ζωή. Δίνω προσοχή στα φυσικά μου αισθήματα, στις σκέψεις και στα συναισθήματα. Χρησιμοποιώ αυτό που εγώ αποκαλώ "συστηματική κοινωνιολογική ενδοσκόπηση και συναισθηματική ανάκληση" για να*

46. R. Sanjek, «A vocabulary for fieldnotes», στο R. Sanjek (ed.), *Fieldnotes*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1990, 92-121. Πρβλ. Sarah Wall, ό.π., 45.

47. Deborah Reed-Danahay (ed.), *Auto/ethnography, rewriting the self and the social*, Berg, Oxford 1997, 2.

48. Laura. L. Ellingson, Carolyn Ellis, «Autoethnography as constructionist project», στο J. A. Holstein & J. F. Gubrium (eds.), *Handbook of constructionist research*, ό.π., 450.

49. Kristen C. Blinne, ό.π. 962.

50. Mariza Mèndez, ό.π., 281.

δοκιμάσω και να κατανοήσω μια εμπειρία που έχω ζήσει. Στη συνέχεια, γράφω την εμπειρία μου σαν μια ιστορία. Με τη διερεύνηση μιας συγκεκριμένης ζωής, ελπίζω να καταλάβω έναν τρόπο ζωής (...)»⁵¹. Η ίδια σε άλλη εργασία της παραδέχτηκε ότι η Autoethnography «δεν προχωρά γραμμικά», είναι πολύπλοκη, δεν πραγματοποιείται σύμφωνα με ειδική φόρμουλα, και μπορεί να παρομοιαστεί με «αποστολή στο δάσος χωρίς πυξίδα»⁵².

Τις περισσότερες φορές οι autobiographers ανασυνθέτουν / καταγράφουν τις λεγόμενες **epiphanies**, δηλαδή ανεξίτηλες στιγμές (εγχαραγμένες στη μνήμη τους ως καθοριστικούς σταθμούς της πορείας της ζωής τους⁵³), στιγμές υπαρξιακών κρίσεων που τους ανάγκασαν να αναλύσουν βιωμένες εμπειρίες⁵⁴ και γεγονότα, μετά την παρέλευση των οποίων η ζωή τους πλέον έχει παντελώς αλλάξει. Οι epiphanies αποκαλύπτουν τρόπους που ένα άτομο μπορεί να χρησιμοποιήσει για να πραγματευτεί «έντονες καταστάσεις», αναμνήσεις, εικόνες, συναισθήματα, επί ένα μεγάλο χρονικό διάστημα μετά το κρίσιμο περιστατικό που υποτίθεται ότι τελείωσε⁵⁵.

Ο τρόπος που συνθέτει το κείμενό του ο ερευνητής που ακολουθεί την αυτοεθνογραφική προσέγγιση λαμβάνει πολύ σοβαρά υπ' όψιν του το κοινό του, τον αντίκτυπο που θα έχουν επ' αυτού τα γραφόμενά του. Αφού, όπως γράφουν οι Keith Berry & Chris J. Patti, η αυτοεθνογραφική έρευνα δεν είναι *μόνον για έναν* από μας ή *μόνον για μας*, τους ερευνητές, αλλά και για τα ακροατήριά μας⁵⁶.

Η Heewon Chang επιχειρηματολογεί υπέρ της απόψεως ότι η Αυτοεθνογραφία προσφέρει μια ερευνητική μέθοδο φιλική προς τους ερευνητές και τους αναγνώστες της έρευνας, διότι τα αυτοεθνογραφικά κείμενα «αιχμαλωτίζουν / δεσμεύουν» και δίνουν τη δυνατότητα στους ερευνητές να *κατανοήσουν πολιτισμικά τον εαυτό τους σε σχέση με τους άλλους*, υπονοώντας μια αναγκαία ενσυναίσθηση με το κοινό / άλλους. Η ίδια όμως καλεί τους αυτοεθνογράφους να αποφύγουν:

- α. την υπερβολική έμφαση στον εαυτό τους εις βάρος των άλλων (παραγόντων ενός κειμένου),
- β. την υπερβολική έμφαση στην αφήγηση· να τη μεταθέσουν στην ανάλυση και στην πολιτισμική ερμηνεία,

51. Carol Ellis, Arthur Bochner, «Autoethnography, personal narrative, reflexivity», ό.π., 737-738.

52. Carolyn Ellis, *The ethnographic I: A methodological novel about autoethnography*, ό.π., 119, 120.

53. Arthur Bochner, Carol Ellis, «Personal narrative as a social approach to interpersonal communication», *Communication Theory* 2: 2 (1992), 65-72.

54. Richard Zaner, *Conversation on the edge: Narratives of ethics and illness*, Georgetown Press, Washington, DC 2004.

55. Arthur Bochner, «The functions of human communication in interpersonal bonding», στο Carol C. Arnold, John W. Bowers (eds), *Handbook of rhetorical and communication theory*, Allyn and Bacon, Boston 1984, 595.

56. Keith Berry & Chris J. Patti, «Lost in narration: Applying Autoethnography», *Journal of Applied Communication Research*, 43: 2 (2015), 264.

γ. την υπερβολική χρήση της προσωπικής μνήμης ως έρεισμα για την ανάκληση των δεδομένων.

Κυρίως, όμως, τους προτείνει να μην περιφρονούν τα ηθικά μέτρα και σταθμά. Είναι, όντως, δύσκολο εγχείρημα να δημοσιεύσει κάποιος μια αυτοεθνογραφική εργασία κινούμενος εντός ηθικών πλαισίων⁵⁷, θέμα που σχετίζεται αμεσότερα με όσα αναλύω στα επόμενα περί *αρνητικών χαρακτηριστικών* της μεθόδου: όταν (π.χ.) η Patricia Clough δημοσίευσε ποιήματα για τα γεννητικά όργανα ενός εραστή, είχε την έγκρισή του; Όταν η Carol Rambo έγραψε ότι η μητέρα της είναι διανοητικά καθυστερημένη, εκείνη παρέσχε τη συναίνεσή της⁵⁸; Κάποιοι παράγοντες δεν είναι δυνατόν να συγκαλυφθούν, διότι οι αναγνώστες επιθυμούν να διαβάσουν μια αυθεντική αυτοεθνογραφία, έναν «αληθινό» απολογισμό της προσωπικής ζωής του συγγραφέα της.

Ο τελευταίος δεν μπορεί να παραμείνει ανώνυμος, αφού η εικόνα του ταυτίζεται με τον ερευνητή. Άρα, όσον αφορά στα προσωπικά δεδομένα των ερευνητών, αυτά αναπόφευκτα εκτίθενται, «εις κοινήν ανάγνωσιν» και ενδέχεται να καταστούν βορά ενός κοινού εθισμένου να καταναλώνει μόνον τέτοιου είδους πληροφορίες. Η διάθεση μεγάλου μέρους του κοινού να ηδονίζεται διά μέσου μιας «κλειδαρότρυπας» είναι γνωστή, το κουτσομπολιό караδοκεί, αφού οι αυτοεθνογραφούμενοι γράφουν προσωπικές, προκλητικές, με προσωπική αισθητική ιστορίες, με στόχο να μιλήσουν σε πολλά και ποικίλα ακροατήρια⁵⁹. Γράφει σχετικά η Kristen C. Blinne: «Ο ρόλος μου ως αυτοεθνογράφου ήταν να βγάλω νόημα από την εμπειρία μου, αλλά και να εκθέσω τον κίνδυνο, την ανακατωσούρα, και τη δημιουργική διαδικασία που αυτό το ταξίδι δημιούργησε, (...) το να λέμε τις εμπειρίες μας εμπνέει και άλλους να αναστοχαστούν πάνω στις δικές τους ιστορίες και εμπειρίες»⁶⁰.

Πράγματι, η Αυτοεθνογραφία έχει τη δυνατότητα να συνεισφέρει στη ζωή των άλλων, κάνοντάς τους να αναστοχαστούν και να συμπάσχουν, αφού, όταν διαβάσουν μια αυτοεθνογραφική διήγηση για ένα κοινωνικό φαινόμενο, ενδέχεται να συνειδητοποιήσουν αλήθειες, πραγματικότητες ή όψεις των πλευρών ενός ζητήματος που δεν είχαν διόλου προηγουμένως αντιληφθεί.

Παρά το γεγονός ότι η Αυτοεθνογραφία εξαρτάται από την εμπειρία του ίδιου του ερευνητή ως πηγής των δεδομένων, δεν περιορίζεται στην μελέτη του εαυτού, καθώς επιζητεί μια από κοινού κατανόηση τού υπό συζήτηση θέματος, από τον ερευνητή και τους αναγνώστες. Οι ιστορίες που γράφονται, εάν θέλουν να θεωρηθούν αυτοεθνο-

57. H. Chag, *Autoethnography as method*, Walnut Creek, Left Coast 2008.

58. Συναινεί σε αυτά και η Mariza Mèndez: «η ίδια η Αυτοεθνογραφία είναι ηθικό ζήτημα που απαιτεί τιμότητα, ειλικρίνεια και προσοχή στις λέξεις και το περιεχόμενο που χρησιμοποιούνται», «Autoethnography as a research method: Advantages, limitations and criticisms», *Colombian Applied Linguistics*, ό.π., 283.

59. Για όλα τα παραπάνω βλ. Keith Berry & Chris J. Patti, «Lost in narration: Applying Autoethnography», ό.π., 266.

60. Kristen C. Blinne, ό.π., 970.

γραφικές, δεν στέκονται αφ' εαυτών, αν δεν επαναδομούνται μέσα από τις ιστορίες των άλλων και αν δεν γίνονται μέρος της «κοινής εμπειρίας της κοινότητας»⁶¹. Πολύ χαρακτηριστικά η Ellis (1999) εξήγησε ότι στην Αυτοεθνογραφία ο συγγραφέας αφηγείται μια ιστορία, η οποία επιτρέπει στους αναγνώστες να εισέλθουν στα δεδομένα της, να νιώσουν ως ένα τμήμα της (κοινωνός των συναισθημάτων, των ιδιωτικών λεπτομερειών, μυστικών, της ανθρώπινης εμπειρίας γενικώς). Επιπλέον, είναι μια μορφή συγγραφής που επιτρέπει στους αναγνώστες να αισθάνονται τα διλήμματα, να σκέπτονται μέσω της ιστορίας και όχι γι' αυτήν, να εμπλέκονται ενεργά στις αποφάσεις του συγγραφέα, να συμμετέχουν ηθικά, συναισθηματικά, αισθητικά και νοητικά στην αφηγούμενη ιστορία του⁶². Άρα, αν αυτή είναι ορθά αφηγημένη, ενεργοποιεί μια δυναμική διαδικασία επαφής με τους αναγνώστες, αφού οι ζωές των ανθρώπων και οι ιστορίες εμπλέκονται μεταξύ τους, αντιπαραβάλλονται, και αυτή η αντιπαραβολή γεννά νόημα (meaning) και προοπτική. Έτσι κι αλλιώς, το άτομο είναι ταυτόχρονα ατομική και κοινωνική οντότητα, άρα η Αυτοεθνογραφία δεν αναφέρεται μόνον στον εαυτό ενός προσώπου, αφού το πρόσωπο αυτό γίνεται αντικείμενο εμπειρίας μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο⁶³, όπως έχουμε αναφέρει. Όταν αναπαριστούμε σκηνές από το μερικόν της ύπαρξής μας, μιλάμε ταυτοχρόνως με λόγο προσωπικό, αλλά και συλλογικό, ατομικό και φυσικά πολιτισμικό⁶⁴. Εννοείται, λοιπόν, από τα παραπάνω ότι ο τρόπος γραφής μιας αυτοεθνογραφίας δεν στοχεύει στην πειθώ των μελλοντικών αναγνωστών της, αλλά συνιστά μια πρόσκληση σε διάλογο, είναι μία κλήση για εμπλοκή έσωθεν και ανάμεσα στους διαλεγόμενους. Δεν είναι μια ανάλυση έξωθεν⁶⁵.

Με αυτήν την οπτική, **τα αυτοεθνογραφικά κείμενα είναι δυνατόν να λειτουργούν και ως πολιτισμική κριτική, ως εργαλεία για την κριτική και την πολιτική δράση, να συνδέουν το προσωπικό με την πολιτική**. Αυτά εργάζονται ως τόποι για μια κριτική πρώτου / βασικού επιπέδου, που «στοχεύει να ανατρέψει τις καταπιεστικές δομές της καθημερινής ζωής»⁶⁶. Η Αυτοεθνογραφία υποστηρίζει, λοιπόν, τη δέουσα «νέα ηθική της γραφής», μια ηθική της αφήγησης που απαιτεί να παραθέτουν οι ερευνητές τα υλικά της εμπειρίας τους σε τέτοιες μορφές, ώστε οι αναγνώστες να μπορούν να τα χρησιμοποιούν στη δική τους ζωή. *Με τον τρόπο αυτό, οι συγγραφείς εξαλείφουν την επίφαση της αυτοπροστασίας που αποκτούν με τον επαγγελματικό τους τίτλο και τη θέση· είναι πλέον ελεύθεροι να ανασκάψουν το προσωπικό, στο όνομα του πολιτικού*⁶⁷.

61. Kyung Eun Jahng, «A self-critical journey to working for immigrant children: an autoethnography», *European Early Childhood Education Research Journal*, 22: 4 (2014), 575 κ.ε.

62. Sarah Wall, «Easier said than done...», ό.π., 44.

63. Kyung Eun Jahng, «A self-critical journey to working for immigrant children...», ό.π.

64. Για όλα τα παραπάνω βλ. Keith Berry & Chris J. Patti, «Lost in narration...», ό.π., 267.

65. Για όλα τα παραπάνω βλ. Keith Berry & Chris J. Patti, ό.π., 266.

66. N. K. Denzin, *Performance Ethnography: Critical pedagogy and the politics of culture*, Sage, Thousand Oaks 2003, 37-138.

67. N. K. Denzin, *Performance Ethnography: Critical pedagogy and the politics of culture*, ό.π.

Είναι, λοιπόν, «ένας τρόπος να βλέπεις τον κόσμο από ένα συγκεκριμένο περιορισμένης οπτικής πεδίο, το οποίο μπορεί να προτείνει κάτι καινούργιο, να διδάξει, να θέσει τα άτομα σε κίνηση· είναι «μια ριζοσπαστική δημοκρατική πολιτική, μια πολιτική που δεσμεύεται να δημιουργεί χώρο για διάλογο και συζήτηση, που υποκινεί και διαμορφώνει την κοινωνική αλλαγή», ισχυρίζεται ο Jones⁶⁸. Κρίνω αυτονόητο ότι οι τρόποι που γεφυρώνουμε το ιδιωτικό και το δημόσιο (μέσω της προσωπικής μας εμπειρίας, δράσης και διάδρασης) βασίζονται στους κοινωνικούς και πολιτιστικούς χώρους που κατέχουμε, και έτσι δημιουργείται ένα δίκτυο αλληλοσυγκρουόμενων πρακτικών όσον αφορά στο φύλο, το σώμα, στην ταυτότητα⁶⁹.

Όμως, μερικές φορές οι ιστορίες δεν «ακουμπούν» τον αναγνώστη, και συνεπώς αυτός ταυτίζεται με τα αφηγούμενα, αλλά με διαφορετικούς τρόπους από αυτούς που είχε κατά νουν ο συγγραφέας. Μπορεί αυτό να οφείλεται στην ποιότητα των αυτοβιογραφιών. Μια καλή αυτοεθνογραφική γραφή είναι συνήθως περίπλοκη και απαιτεί σημαντική και εργώδη προσπάθεια, καθοδηγείται από καθιερωμένα και σεβαστά κριτήρια, τα οποία υπόκεινται βεβαίως σε διαφωνία και συζήτηση ή αντιπαράθεση⁷⁰. Είναι, επίσης, πιθανόν τα αισθήματα που προκαλούνται στους αναγνώστες από την διήγηση να μην είναι ευχάριστα, αφού οι αντιδράσεις δεν μπορούν να προβλεφθούν⁷¹.

Η Ellis (1999) αναγνώρισε την *τρωτότητα* που νιώθει ο αυτοεθνογράφος όταν αποκαλύπτει τον εαυτό του, το γεγονός ότι δεν μπορεί να ανακαλέσει τα γραφόμενά του, ούτε να ελέγξει τον τρόπο πρόσληψής τους από τους αναγνώστες⁷²: «... Πιστέψτε με, η ειλικρινής αυτοεθνογραφική διερεύνηση γεννά πολλούς φόβους και αμφιβολίες και συναισθηματικό πόνο. Και όταν δεν μπορείς να αντέξεις πια τον πόνο, τότε είναι που αρχίζει η πραγματική εργασία. Επίσης, γίνεσαι ευάλωτος με το να αποκαλύπτεις τον εαυτό σου και να μην είσαι σε θέση να ανακαλέσεις αυτά που έχεις γράψει ή να ελέγξεις το πώς θα ερμηνευτούν από τους αναγνώστες»⁷³. Παρόμοιες ανησυχίες εκθέτει η Blinne. Μπαίνει σε επικίνδυνες ατραπούς, εκθέτοντας τον εαυτό της, και μάλιστα για ένα τόσο ευαίσθητο θέμα, όπως ο αυνανισμός; Θα γίνει περίγελως στους αναγνώστες, θα στιγματισθεί; Αναφέρει έναν χαρακτηριστικό διάλογό της με ακαδημαϊκό: «Είσαι σίγουρη ότι θέλεις να συνδέσεις την ακαδημαϊκή σου καριέρα με μια τέτοια εργασία;». Ανησυχεί μήπως η εργασία της κριθεί ως αντιεπιστημονική, ως «μη έρευνα» ή ως «παράνομη», κ.ά.⁷⁴. Γνωρίζει ότι επί του θέματος τής σεξουαλικότητας που πραγματεύεται υπάρχουν διατυπωμένοι ήδη πολλοί λόγοι (discourses), ότι οι αντιδράσεις κάποιων

68. S.H. Jones, «Autoethnography: Making the personal political», στο N. K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (eds), *The Sage handbook qualitative research*, ό.π., 763-792.

69. Kristen C. Blinne, ό.π., 967.

70. Keith Berry & Chris J. Patti, ό.π., 266.

71. Mariza Méndez, ό.π., 282.

72. Sarah Wall, «Easier said than done...», ό.π., 44.

73. Carol Ellis, Arthtur Bochner, «Autoethnography, personal narrative, reflexivity», ό.π., 737-738.

74. Kristen C. Blinne, ό.π., 955.

ανθρώπων ενδέχεται να είναι αρνητικές, αφού τα θέματα αυτά καθορίζονται από συγκεκριμένους κοινωνικούς και πολιτιστικούς κώδικες. Όμως η συγγραφέας επιδιώκει να θέσει υπό αμφισβήτηση ή επανάκριση κάποιες επίμαχες έννοιες, όπως το στίγμα, η ντροπή και η μυστικότητα που καλύπτει το υπό εξέταση θέμα, με το να μετατρέψει το *ιδιωτικό* σε *δημόσιο* και *πολιτικό*, μέσω της αυτοεθνογραφικής μελέτης της. Σε άλλο σημείο της εργασίας της γίνεται πιο αποκαλυπτική των εσωτερικών της αναταράξεων: «*θα με υποστηρίξετε; Μήπως είμαι πολύ πιεστική;*»⁷⁵.

5. Η κριτική

Η κύρια κριτική εναντίον της Αυτοεθνογραφίας προέρχεται από τους οπαδούς των παραδοσιακών μεθόδων των κοινωνικών επιστημών που δίνουν ιδιαίτερη έμφαση (όπως προειπώθηκε) στην *αντικειμενικότητα* και επιζητούν «βεβαιότητα», «κλειστές απαντήσεις» και «απόλυτο έλεγχο». Η νέα μέθοδος κατηγορείται ως «προσωπική» και μεροληπτική⁷⁶, ότι έχει μια «solipsistic nature» (αυτοκρατία). Παρουσιάζεται όντως η πραγματικότητα ή είναι δημιουργίες του μυαλού των αυτοεθνογράφων; Είναι *θεραπευτική* (therapeutic), αφού στόχος της είναι να κάνει τους αναγνώστες να *αναστοχαστούν* τις δικές τους εμπειρίες;

Κατά την Maréchal, τα είδη της Αυτοεθνογραφίας που ανήκουν σε ό,τι ονομάσαμε εδώ *Υποβλητική* έχουν επικριθεί για «*έλλειψη εθνογραφικής συνάφειας, ως αποτέλεσμα του ότι γίνονται πολύ προσωπικά*». Όπως γράφει, επικρίθηκαν «*για μεροληψία, ομφαλοσκοπήση, εγωισμό, συναισθηματική ακράτεια, και για την κλοπή παραδοσιακών εθνογραφικών σκοπών και επιστημονικών συνεισφορών*»⁷⁷.

Ένα ακόμη ζήτημα είναι ο *βαθμός αυτολογοκρισίας του αυτοβιογραφούμενου*, το πώς παρουσιάζει τον εαυτό του ο ερευνητής. Κατά πόσον ο αυτοεθνογράφος παρουσιάζει τον πραγματικό του εαυτόν στην κοινωνία, όταν η Αυτοεθνογραφία απαιτεί την αυτοαμφισβήτησή του⁷⁸; Κατά πόσον αυτή η παρουσίαση του εαυτού μπορεί να ιδωθεί ως *παράσταση* (performance) κατά το θεωρητικό σχήμα (π.χ.) του Γκόφμαν;⁷⁹ Ο εαυτός που παρουσιάζεται στους άλλους είναι ένας *παραστώμενος* (performed) χαρακτήρας, ένας δημόσιος εαυτός απευθυνόμενος σε σταθμισμένες κοινωνικές υποχρε-

75. Kristen C. Blinne, *ό.π.*, 958.

76. Norman K. Denzin, Yvonna S. Lincoln, «Introduction: The discipline and practice of qualitative research», στο Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (eds.), *Handbook of qualitative research*, *ό.π.*· Linda T. Smith, (ed.), *Handbook of critical and indigenous methodologies*, Thousand Oaks, CA, Sage, 2008.

77. Garance Maréchal, «Autoethnography», *ό.π.*, 45.

78. C. Ellis, *Revision: Autoethnographic reflections on life and work*, Left Coast Press, Walnut Creek, CA, 2009, 331.

79. E. Goffman, *Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή*, μετάφρ. Μαρία Γκόφρα, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006.

ώσεις⁸⁰. Οι δρώντες δημιουργούν *θέατρα του εαυτού*. Επομένως, σε αυτά τα θέατρα η αναπαράσταση δεν σκοπεύει να είναι ακριβής αντανάκλαση της ζωής που μπορεί να μετρηθεί ως προς την πραγματικότητα. Μάλλον είναι μια δημιουργική διαδικασία ορισμού των κόσμων όπως ανακαλύπτονται, μια διαδικασία αποκάλυψης άγνωστου κοινωνικού χώρου⁸¹.

Στις αδυναμίες της (κατά τον Thomas) περιλαμβάνονται επίσης οι επιλεκτικές προτιμήσεις του ερευνητή (βλέπει μόνον αυτά που εξυπηρετούν τους στόχους του), το να θέτει το *πάθος* πάνω από την επιστήμη, το να συνάγει συμπεράσματα που δεν συγκεράζονται με τα δεδομένα και τις αποδείξεις, κλπ.⁸², ζητήματα βεβαίως που συνδέονται με κάθε παραδεδομένη μορφή έρευνας.

6. Επίλογος-απαντήσεις στην κριτική

Ο χαρακτηρισμός της Αυτοεθνογραφίας ως «απομονωμένης / ατομικής περίπτωσης» φράσσει τον δρόμο προς (πολλά υποσχόμενες) περιοχές έρευνας, όπως η συστηματική ενεργοποίηση της περιγραφικής, ερμηνευτικής έρευνας σε πολιτισμικά ζητήματα, που ερευνά συγκεκριμένα κοινωνικά προβλήματα του πραγματικού κόσμου δίνοντας προσοχή και αξιοποιώντας τη λεπτομέρεια⁸³. Επίσης, η αυτοεθνογραφική έρευνα παρέχει ευκαιρίες για αναστοχασμό και μετασχηματισμό των αναγνώστων. Η *Κριτική Αυτοεθνογραφία*, συγκεκριμένα, μάς προκαλεί «να πάρουμε προσωπικά» ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης και να φανταστούμε πιθανότητες, για να ζήσουμε πιο ισότιμες και ανεκτικές προς τους άλλους ζωές. Δεν βοηθά μόνον να κατανοήσουμε το πρόβλημα, αλλά και να αλλάξουμε την κατάσταση προς το καλύτερο⁸⁴. Προσπαθούμε να βελτιώσουμε και να κατανοήσουμε καλύτερα τις σχέσεις μας⁸⁵, να μειώσουμε τις προκαταλήψεις μας⁸⁶, να ενθαρρύνουμε την προσωπική μας ευθύνη και δράση⁸⁷, να προωθήσουμε την πολιτιστική αλλαγή⁸⁸, να δώσουμε στους ανθρώπους φωνή, την οποία ενδέχεται να μην έχουν συνειδητοποιήσει ότι διαθέτουν, πιθανώς και ισχυρή⁸⁹.

Η Αυτοεθνογραφία, λοιπόν, ως ένα μεθοδολογικό εργαλείο, βοηθά τον ερευνητή

80. Sarah Wall, ό.π., 42.

81. Sarah Wall, ό.π., 42.

82. J. Thomas, *Doing critical ethnography*, Sage, Newbury Park 1993.

83. Keith Berry & Chris J. Patti, ό.π., 265.

84. Keith Berry & Chris J. Patti, ό.π., 265.

85. Jonathan Wyatt, «No longer loss: Autoethnographic stammering», *Qualitative Inquiry* 14: 6 (2008), 955-967.

86. Carolyn Ellis, «Telling tales on neighbors: Ethics in two voices», *International Review of Qualitative Research* 2: 1 (2009), 3-27.

87. Ronald Pelias, «The critical life», *Communication Education* 49: 3, 220-228.

88. Bud Goodall, *A need to know: The clandestine history of a CIA family*, ό.π.

89. Barbara J. Jago, «Chronicling an academic depression», *Journal of Contemporary Ethnography* 31: 6 (2002), 729-757.

να ανατάμει τον εαυτό του ως ένα πολιτισμικό Εγώ, να τον καταστήσει και *δεδομένα* και *ερευνητικό εργαλείο*: δημιουργεί έδαφος για πειραματισμό, δημιουργικότητα και μάθηση⁹⁰. Είναι ένα «είδος της καρδιάς», χαλαρώνει τα όρια μεταξύ του εαυτού και του άλλου, του ατόμου και του κοινωνικού⁹¹. βοηθά τον ερευνητή να γίνει καλύτερος, να αποκτά αυτοεπίγνωση και να εμβαθύνει περισσότερο στο υπό πραγμάτευση ζήτημα⁹². συζητά ενίοτε θέματα «απαγορευμένα» στις ακαδημαϊκές συζητήσεις (βλ. παρακάτω). Με το να γράφουμε, να διερευνούμε και να μαθαίνουμε από τις εμπειρίες και ιστορίες μας εμπλεκόμαστε σε μια διαδικασία αυτο-δημιουργίας ή *ποίησης*. Μέσω της Αυτοεθνογραφίας μπορούμε να δημιουργήσουμε εργασίες που είναι δημιουργικές, προσωπικές, λόγιες, θεωρητικές, προκλητικές, επαναστατικές, ευχάριστες⁹³.

Η Αυτοεθνογραφία παρέχει πρόσβαση στους ιδιωτικούς κόσμους των ανθρώπων και παρέχει πλούσια δεδομένα. Η πρόσβαση αυτή στα δεδομένα είναι εύκολη, αφού πηγή τους είναι ο ίδιος ο ερευνητής. Ίσως αυτό να μετατρέπεται σε μειονέκτημα, όπως αναφέραμε παραπάνω. Όμως, όπως αντιτείνουν οι Bochner και Ellis (1996: 24), «*εάν ο πολιτισμός κυκλοφορεί μέσα σε όλους μας, πώς μπορεί η Αυτοεθνογραφία να είναι ελεύθερη από μια σύνδεση με τον κόσμο πέρα από τον εαυτό;*». Η Αυτοεθνογραφία είναι απελευθερωτικός λόγος, αφού οι ερευνητές παρουσιάζουν οι ίδιοι τους εαυτούς τους, δεν αφήνονται να τους παρουσιάζουν άλλοι⁹⁴.

Όπως συμπληρώνει ο McIlveen⁹⁵, το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της Αυτοεθνογραφίας είναι ότι ο επιστήμονας «*προχωρεί σε ανάλυση της διήγησης που αφορά στον ίδιο ως άρρηκτα συνδεδεμένον με το υπό εξέταση φαινόμενο*». Άρα, δεν αρκεί να γράφει κανείς για τον εαυτό του μόνον, αλλά να τοποθετείται κριτικά απέναντι στις προσωπικές του εμπειρίες καθώς εξελίσσεται η έρευνα⁹⁶. Είναι άκρως ενδιαφέρουσα η συγκεραστική άποψη της Ellis ότι «*το να κάνεις αυτοεθνογραφία εμπλέκει μία πίσω-μπρος κίνηση ανάμεσα στο να έχεις (ζεις) την εμπειρία και να διερευνάς έναν ευάλωτο εαυτό, να παρατηρείς και να αποκαλύπτεις το ευρύτερο περιβάλλον αυτής της εμπειρίας*»⁹⁷.

Όπως τονίζουν οι Wambura Ngunjiri et al.⁹⁸, η Αυτοεθνογραφία παρέχει ευκαιρίες να μελετηθούν θέματα που δεν θα είχαν τεθεί υπό πραγμάτευση. Δεν θα ετίθεντο υπό διερεύνηση από άλλες μεθόδους θέματα, όπως η απώλεια, ο πόνος, η λύπη, η

90. Kristen C. Blinne, ό.π., 970.

91. Ό.π., 965.

92. Ό.π., 966, 970.

93. Ό.π., 971.

94. Mariza Mèndez, ό.π., 282.

95. P. McIlveen, «Autoethnography as a method for reflexive research and practice invocational psychology», *Australian Journal of Career Development* 17 (2008), 3 (ολόκληρο το άρθρο σσ. 3-20).

96. Mariza Mèndez, ό.π., 281.

97. C. Ellis, «Telling secrets, revealing lives: Relational ethics in research with intimate others», *Qualitative Inquiry* 13 (2007), 14.

98. Faith Wambura Ngunjiri, Kathy-Ann C. Hernandez, Heewon Chang, ό.π., 9.

κατάθλιψη, το οικογενειακό δράμα, οι διαταραχές πρόσληψης τροφής, οι «ετερότητες» της ερωτικής ζωής, κλπ., αφού η Αυτοεθνογραφία επιτρέπει στους ερευνητές να ενσκήψουν στις προσωπικές τους εμπειρίες εις βάθος, να συμπεριλάβουν σ' αυτές τα αισθήματα που τις συνοδεύουν, και να οδηγηθούν σε ένα αποτέλεσμα ακατόρθωτο να συμβεί, π.χ., μέσω μιας συνέντευξης. Επίσης, το να μοιράζεσαι με άλλους τη δική σου ιστορία (με ένα από τα ενδεικτικά παραπάνω θέματα) δημιουργεί *ενσυναίσθηση*, που διευρύνει το «άνοιγμα προς το κοινό», θέμα που μπορεί βέβαια, όπως προελέχθη, να φέρει τον ερευνητή σε ευάλωτη θέση.

Η Ellis πρόσφερε μερικές νέες ιδέες (κριτήρια) προς χρήσιν των αξιολογητών των αφηγηματικών εθνογραφιών. Θέλει, όταν τις διαβάζει, να απορροφάται τελείως από τη ροή της ιστορίας, να της προκαλεί αδιάκοπο ενδιαφέρον και να της θυμίζει δικές της παρόμοιες εμπειρίες⁹⁹. Η Richardson, επίσης, προτείνει ως κριτήρια ποιότητας το βαθμό αναστοχαστικότητας που επιτυγχάνει το αυτοεθνογραφικό κείμενο, την αισθητική της γραφής του, την επιρροή που έχει στον αναγνώστη, τη συνεισφορά του στην υπάρχουσα βιβλιογραφία και την έκφραση της υποκειμενικής αλήθειας¹⁰⁰.

Επομένως, μπορούμε να καταλήξουμε ότι, ως προς τα κριτήρια εγκυρότητας, αυτά διέπονται από την ηθική της λογοδοσίας του ερευνητή, τη συνεισφορά της έρευνας, την αισθητική της, την αναστοχαστικότητα, την επιρροή πάνω στους αναγνώστες¹⁰¹. Κρίνουμε μόνοι μας (ως ερευνητές και ως αναγνώστες) αν κάτι είναι άξιο λόγου, αν μας λέει κάτι, αν μας βοηθά να οργανώσουμε τη σκέψη μας, κτλ. Η προτροπή της Ellis στους αυτοεθνογράφους είναι να παλέψουν με την *αβεβαιότητα της όλης διαδικασίας*, ώστε να πάρουν τον χρειαζόμενο χρόνο για «να περιπλανηθούν λίγο και να περισυλλέξουν τα σημαντικά»¹⁰².

Αυτά τα παραπάνω πλεονεκτήματα επεξέτειναν τη χρήση της μεθόδου σε πολλά επιστημονικά πεδία, π.χ. στην Ανώτατη Εκπαίδευση, στη μελέτη της οικογένειας και των διαπροσωπικών σχέσεων (βλ. παρακάτω), στο χώρο του κινηματογράφου, ως μια παραλλαγή των γνωστών εθνογραφικών «documentary films». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρω επί του προκειμένου αυτό της Catherine Russell¹⁰³, η οποία παρέχει λεπτομερείς αναλύσεις τουλάχιστον 35 ταινιών και βίντεο της περιόδου 1890-1990, ασχολούμενη με ένα ευρύ φάσμα δημιουργών, όπως οι Maya Deren, Peter Kubelka, Ray Birdwhistell, Jean Rouch, Su Friedrich, Bill Viola, Kidlat Tahimik, Margaret Mead, Tracey Moffatt, Chantal Akerman. Η Αυτοεθνογραφία χρησιμοποιείται, επίσης, στον

99. C. Ellis, «Creating criteria: An ethnographic short story», *Qualitative Inquiry* 6: 2 (2000), 273-277.

100. Laurel Richardson, «Writing: A method of inquiry», στο N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (eds), *Handbook of qualitative research*, ό.π., 923-948.

101. Mariza Mèndez, ό.π., 284 κ.ε.

102. C. Ellis, *The Ethnographic I*, ό.π., 120.

103. *Experimental Ethnography: The Work of Film in the Age of Video*, Duke University Press, 1999.

τομέα της Επικοινωνίας, των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, ο Robyn Boylorn (π.χ.) εξέτασε τις αναπαραστάσεις της φυλής στα τηλεοπτικά μέσα¹⁰⁴, αλλά και της ιατρικής: η Jacqueline Hinckley¹⁰⁵ κάνει αυτοεθνογραφική εργασία με πρόθεση να εφαρμοσθούν τα συμπεράσματά της στην Aphasiology.

7. Επίμετρο: οκτώ παραδείγματα

Από τον υπερμεγέθη και διαρκώς αυξανόμενο αριθμό αυτοεθνογραφικών εργασιών που έχουν εκπονηθεί, προς επίρρωση των παραπάνω θεωρητικών ζητημάτων, αναφέρω ενδεικτικά οκτώ περιπτώσεις¹⁰⁶:

Ο R. J. Pelias το 2003 παρουσίασε το «The academic tourist: An Autoethnography». Πρόκειται για μια σύντομη, χιουμοριστική, αλλά «έξυπνη» συνεισφορά, αφού παρέχει στον αναγνώστη μια εικόνα των καθημερινών συνθηκών και των απαιτήσεων της ακαδημαϊκής ζωής. (Διερωτώμαι αν και τότε κάποιος ημέτερος συνάδελφος θα τολμήσει, εν υπηρεσία, να εκθέσει *αυτοεθνογραφικά* τα αντίστοιχα συμβαίνοντα στον ελλαδικό χώρο). Το ύφος της χαρακτηρίζεται από εμφανώς μεγάλες προτάσεις, που αφήνουν στον αναγνώστη την αίσθηση της μονοτονίας και της απεραντοσύνης των υποχρεώσεων μιας ακαδημαϊκής καριέρας, αλλά συγχρόνως, αποκαλύπτει την εμπειρογνωμοσύνη και την πολιτιστική εξοικείωση του συγγραφέα. Η ακαδημαϊκή ζωή μεταφορικά συγκρίνεται με εκείνη ενός ξεναγού, που γνωρίζει κάλλιστα τον τόπο που παρουσιάζει σε άλλους, και εκπληρώνει τις προσδοκίες τους. Οι αναφορές στη θεωρία και σε άλλους αυτοεθνογράφους περιλαμβάνονται στην εργασία του ως «ένα νεύμα προς την παράδοση που γίνεται με μισή καρδιά»¹⁰⁷.

Η Clarke, εμπνευσμένη από ένα (βραβευμένο) δοκίμιο της κόρης της Sasha για το άσθμα από το οποίο έπασχε, μοιράστηκε την εμπειρία της ως γονέας ενός ασθματικού παιδιού. Η εργασία της είναι σύντομη, με μερικές βαθιές και υποβλητικές σκηνές, το ύφος της γραφής της είναι ποιητικό, αφού ενσωματώνει και ποιήματα (π.χ. του

104. R. M. Boylorn, «As seen on TV: An autoethnographic reflection on race and reality television», *Critical Studies in Media Communication*, 25 (2008), 413-433.

105. «The piano lesson: An autoethnography about changing clinical paradigms in aphasia practice», *Aphasiology*, v. 19: 8 (2005), 765-779.

106. Πρωτοπόρα στην εποχή της πρέπει να θεωρηθεί η συμβολή του Clark Moustakas, με τα **heuristics** του. Στην πιο «καθαρή» τους μορφή τα heuristics είναι «μια προσπάθεια να γνωρίσουμε την ουσία κάποιων πτυχών της ζωής (το κοινωνικό) μέσα από τις εσωτερικές διόδους του εαυτού (από το ατομικό)». Στόχος της είναι να αφυπνίσει και να εμπνεύσει τους ερευνητές να σέβονται τα δικά τους ερωτήματα και προβλήματα, να προτείνει μια διαδικασία που να επιβεβαιώνει τη φαντασία, τη διαίσθηση, την *αναστοχαστικότητα* ως έγκυρους τρόπους στην αναζήτηση της γνώσης. Βλ. B. G. Douglass, Clark Moustakas, «Heuristic inquiry: The internal search to know», *Journal of Humanistic Psychology* 25: 3 (1985), 39-55· κυρίως Clark Moustakas, *Heuristic research: Design, methodology, and applications*, Sage, Newbury Park, CA 1990.

107. R. J. Pelias, «The academic tourist: An autoethnography», *Qualitative Inquiry*, 9: 3, 369-373.

Ουίτμαν). Παρατίθεται, βεβαίως, και θεωρία, αλλά αυτή είναι περισσότερο μια «καλλιτεχνική» επικοινωνία του πώς αισθάνεται κάποιος που ζει με το άσθμα¹⁰⁸. Παραθέτω εκτενέστερα κάποιες σκέψεις της: «*Το άσθμα δεν μπορεί να θεραπευτεί. Ωστόσο γράφοντας τις ιστορίες μας και ψάχνοντας για μια θεματική μέσα τους, η Sasha κι εγώ θεραπεύσαμε κάποιες “ανοικτές πληγές των μέχρι τότε αντιλήψεών μας”.* Κατά τη διάρκεια των τελευταίων εβδομάδων ονειροπολήσαμε, γελάσαμε και μερικές φορές ουρλιάξαμε για την κοινή μας μανιωδή πορεία. Η εμπειρία της Sasha είναι εκείνη του άσθματος. Η δική μου είναι εκείνη της αγάπης για ένα παιδί που ζει με άσθμα. Οι ιστορίες καθ’ εαυτές είναι ένας αναστοχασμός. Έχουμε μάθει από τις ιστορίες, από τα θέματα και η καθεμιά μας από την άλλη»¹⁰⁹.

Ο Kyung Eun Jahng συνθέτει την αυτοεθνογραφική εργασία του με την ιδιότητα του ως επιβλέπωντος καθηγητή δασκάλων και ως παιδαγωγού που εργάζεται με παιδιά μεταναστών. Συνέλεξε δεδομένα από ημερολόγια, σημειώσεις παρατηρήσεων, συζητήσεις στην τάξη και αναστοχαστικά ημερολόγια πάνω σε συζητήσεις για τη διδακτική του πρακτική¹¹⁰. Η θύμηση και ανάκληση μνημών ήταν επίσης σημαντική πηγή πληροφοριών για την ανάλυσή του. «*Γράφοντας σε πρώτο πρόσωπο*», επισημαίνει ότι κατόρθωσε να ξεγυμνώσει όσα πέρασε και να τοποθετήσει τον εαυτό του μέσα στην κοινωνική και πολιτισμική αρένα, «*ενώνοντας τις προσωπικές εμπειρίες με τη θεωρία των σχέσεων δύναμης και εκπαίδευσης παιδιών μεταναστών*»¹¹¹.

Η Nancie Hudson κάνει αυτοεθνογραφική μελέτη για τη μητρότητα¹¹², ερευνά τα μυστικά της οικογένειάς της που εξηγούν τους λόγους της εγκατάλειψής της από την μητέρα της όταν η ίδια ήταν μωρό. Για να ερμηνεύσει τον μακροχρόνιο θυμό της και τις οικογενειακές συγκρουσιακές ιστορίες, χρησιμοποιεί «*τη θεωρία της αφήγησης και την διαλεκτική σχέσεων, έτσι ώστε να αναπλαισιώσει την ταυτότητά της*», συγκρίνει τις οικογενειακές της ιστορίες με τις αναμνήσεις της, αντιπαραβάλλει την προοπτική της παιδικής της ηλικίας με την αντίστοιχη της ενήλικης ζωής της. Διερευνά (τελικά) την πολυπλοκότητα της «αλήθειας» σε οικογενειακές ιστορίες, παρέχει μια οπτική πάνω στη δυναμική των διαδικασιών συγχώρεσης στις οικογενειακές σχέσεις, προβληματίζει τους αναγνώστες της σχετικά με την πολιτιστική ιδεολογία της «καλής» μητέρας, ιδίως σε πτωχές οικογένειες¹¹³.

108. M. Clarke, «Memories of breathing: A phenomenological dialogue: Asthma as a way of becoming», στο J. Morse (ed.), *Qualitative health research*, Sage, Newbury Park 1992, 123-140.

109. M. Clarke, «Memories of breathing...», ό.π., 140.

110. Kyung Eun Jahng, «A self-critical journey to working for immigrant children...», ό.π., 575 κ.ε.

111. Kyung Eun Jahng, ό.π.

112. Παρομοίως, η C. Dawn Zibricky, «New knowledge about motherhood: An autoethnography on raising a disabled child», *Journal of Family Studies* 20: 1 (2014), 39-47 εξετάζει την προσωπική της εμπειρία ως μητέρας που ανατρέφει παιδί με ειδικές ανάγκες. Ανακάλυψε, όπως υποστηρίζει, την βαθύτερη ουσία / κουλτούρα της μητρότητας.

113. Nancie Hudson, «When family narratives conflict: An Autoethnography of my mother's

Η Margaret Vickers στο παράδειγμά της, βασισμένη σε ημερολόγια εργασίας και παλιές της σημειώσεις, παρουσιάζει (και συζητά) τις εμπειρίες της για το εκφοβισμό (bullying) που υπέστη στον εργασιακό της χώρο. Φωτίζει πτυχές του εαυτού της, του πολιτισμού του εργασιακού περιβάλλοντός της, αποκαλύπτει, τελικά, τις αλλαγές στην προσωπική της ταυτότητα, ενός ατόμου φιλικού προς τους άλλους κάποτε, με αυτοπεποίθηση, που μετετράπη σε μυστικοπαθές, φοβισμένο και προκλητικό¹¹⁴.

Η Elizabeth Ettore μας παρουσιάζει μια αποκαλυπτική αυτοεθνογραφική αναφορά του προσωπικού της ταξιδιού στην «Good Time Sociology» με τη διήγηση της εμπειρίας της ως καθολικής καλόγριας και λεσβίας στις Ηνωμένες Πολιτείες της δεκαετίας του 1970. Μας παρέχει μια σαφή εικόνα τού τι σημαίνει να εκπονείς διδακτορικό για λεσβίες, εξηγεί την επίδραση της έρευνας για τα ναρκωτικά και το αλκοόλ στην λεσβιακή, φεμινιστική, κοινωνιολογική της φαντασία, αναστοχάζεται πάνω στα «παρεκκλίνοντα σώματα», και γενικά στην κοινωνία. Θεωρεί και αυτή την Αυτοεθνογραφία ως έναν τρόπο θεραπείας του εαυτού μας και των άλλων¹¹⁵.

Η ίδια, σε παλαιότερο άρθρο της σχετικό με βαριά ασθένεια (acute illness) μάς καταθέτει θεωρητικές και μεθοδολογικές προτάσεις περί την Αυτοεθνογραφία, βασισμένη σε θεωρίες του Φουκώ, φεμινιστικές αντιλήψεις του Braidotti, κ.ά. Συνδέει τις έννοιες σώμα, φύλο, ασθένεια, υγεία και θεραπεία. Στόχος της είναι να αποκαλύψει πώς μια βαριά ασθένεια μπορεί να θεωρηθεί κριτικά μέσα από την οπτική των σε εμμηνόπαυση ευρισκομένων σωμάτων¹¹⁶.

Η Patrice McClellan¹¹⁷ κάνει αυτοεθνογραφία με έγχρωμους άρρενες, εκπαιδευτικούς ηγέτες (Black male educational leaders). Οι εμπειρίες της με αυτούς και γι' αυτούς συνιστούν τη βάση των σκέψεών της (focal point) που την ωθούν να εξετάσει διαδεδομένες «άκαμπτες ιδέες» περί φύλου, ειδικότερα πώς η φυλετική ταυτότητα αυτών των ανδρών επηρέασε την ηγετική τους πρακτική (leadership praxis). Κρίνει πως μετά την ολοκλήρωση της έρευνας αναγνώρισε τη δική της ηγετική ταυτότητα και την Αυτοεθνογραφία ως πολιτική, κοινωνικά ορθή και ενσυνείδητη πράξη.

secrets», *Journal of Family Communication* 15: 2, (2015), 113-129. Πρβλ. A. F. Herrmann, «The ghost-writer: Living a father's unfinished narrative», στο J. Wyatt, T. E. Adams (eds.), *On (writing) families: Autoethnographies of presence and absence, love and loss*, Sense, Rotterdam 2014, 95-102.

114. Margaret H. Vickers, «Autoethnography as sensemaking: A story of bullying», *Culture and Organization* 13: 3 (2007), 223-237. Μπορεί επίσης κάποιος να δει αναφορές σε περισσότερες αυτοεθνογραφικές μελέτες στο Faith Wambura Ngunjiri, Kathy-Ann C. Hernandez, Heewon Chang, ό.π.

115. Elizabeth Ettore, «Nuns, dykes, drugs and gendered bodies: An autoethnography of a lesbian feminist's journey through 'good time' sociology», *Sexualities* 13: 3 (2010), 295-315. Για την ομοφυλοφιλία στην Αυτοεθνογραφία βλ. επίσης (ενδεικτικά) T. E. Adams, *Narrating the closet: An autoethnography of same-sex attraction*, Walnut Creek, CA, Left Coast Press 2011.

116. Elizabeth Ettore, «Gender, older female bodies and autoethnography...», ό.π., 535-546.

117. «Race, gender and leadership...», ό.π., 92.

MANOLIS G. SERGIS

AUTOETHNOGRAPHY

Abstract

The present study presents Autoethnography, a challenging qualitative research method, which emerged in late 1970's as a transformative suggestion for the scientific research by the postmodern "relevant philosophy". It is a research method that prioritises the scientist's *personal experience* as a vehicle towards the understanding of the under investigation issue; it allows the researchers to write in a personal style and based on their experience to widen the perspectives of understanding of the social phenomenon or the culture they selected to deal with constituting thus a form of reflexivity. The term means in essence *a shift towards the critical examination of the self* (self-reflection) and *writing about it*. It spurs the researchers to reflect on their experiences, discover and reveal their reflections.

Apart from discussing main theoretical considerations of Autoethnography, the present study deals with more specific issues related to it. More specifically,

- the types of Autoethnography, namely, the *Analytic* and the *Evocative* ones. In the first case the autoethnographic study focuses on an intentional research analysis, while in the second one on a more «artistic» endeavour that aims at evoking feelings to its readers. More recently, on the basis of a different criterion, the *Cooperative* type of Autoethnography has been added to this categorization

- the instruments used by the method (apart from the aforementioned lived personal experience) that contribute to its theoretical framing (interviews, participant observation, analysis of documents, research diaries, study of the Press, literary and poetic extracts, anything that could facilitate the recall of past or recent memories by the researcher)

- the (free) structure of the autoethnographic text and the ethics of the method (e.g. the autoethnographers' vulnerability when they unveil themselves)

- the critique against the method (emphasis on the lack of objectivity) and the arguments for it.

Since Autoethnography is an uncharted issue in Greece, eight cases of autoethnographic studies are presented at the end of the work to further support the theoretical issues discussed in this study.